

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat

Martin VRBATA

Plzeň 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat“ zpracoval samostatně a že jsem vyznačil veškeré prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, a to způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

Na tomto místě chci poděkovat vedoucímu své diplomové práce JUDr. Miroslavu Kalnému, Ph.D. za odbornou pomoc, hodnotné rady a podněty, které mi byly poskytnuty v průběhu psaní této práce.

Dále, ačkoliv to u tohoto typu prací není zcela obvyklé, chci poděkovat své manželce a mým dcerám za trpělivost a zejména pochopení, kterého se mi z jejich strany dostalo během psaní této práce a mého studia vůbec.

OBSAH

Úvod.....	1
1) Prameny a historické souvislosti současné právní úpravy podpůrných opatření	4
I. Prameny současné právní úpravy podpůrných opatření	4
1. Ústavní úprava.....	5
2. Mezinárodní prameny	6
3. Vnitrostátní prameny	8
II. Historické souvislosti současné právní úpravy	10
1. Podpůrná opatření v občanském právu na českém území	11
2. Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením	13
3. Podpůrná opatření v procesu rekodifikace soukromého práva... ..	18
2) Předběžné prohlášení	23
I. Obsah předběžného prohlášení	23
1. Správa záležitostí určitým způsobem	24
2. Správa záležitostí určitou osobou	24
3. Určitá osoba opatrovníka	25
4. Ochrana práv třetích osob	26
II. Formy předběžného prohlášení.....	27
1. Veřejná listina	28
2. Soukromá listina	30
III. Zvláštní formy předběžného prohlášení.....	30
1. Osoby nevidomé, nebo které nemůžou nebo neumí číst a psát ...	31
2. Prohlášení osoby se smyslovým postižením	31
IV. Odvolání předběžného prohlášení	32
1. Odvolání prohlášení	32
2. Zničení listiny	33
V. Účinnost prohlášení s podmínkou	33
VI. Podstatná změna okolností	33
VII. Neplatnost prohlášení.....	34
3) Nápomoc při rozhodování	34

I.	Obsah institutu nápomoci	34
	1. <i>Osoba podpůrce</i>	35
II.	Smlouva o nápomoci	35
	1. <i>Obsah smlouvy</i>	36
	2. <i>Schválení soudem</i>	36
III.	Práva a povinnosti podpůrce	36
	1. <i>Povinnosti podpůrce</i>	37
	2. <i>Signace podpůrce</i>	37
IV.	Odvolání podpůrce	38
	1. <i>Odvolání na návrh</i>	38
	2. <i>Odvolání ze zákona</i>	38
4)	Zastoupení členem domácnosti	39
I.	Obsah a předpoklady zastoupení	39
	1. <i>Vedení společné domácnosti</i>	40
	2. <i>Informační povinnost zástupce</i>	41
II.	Schválení soudem	41
III.	Povinnosti zástupce a rozsah zastoupení	42
	1. <i>Povinnosti zástupce</i>	42
	2. <i>Rozsah zastoupení a oprávnění zástupce</i>	43
	3. <i>Zastoupení vícero osobami</i>	44
IV.	Zánik zastoupení	45
	1. <i>Obecně k zániku zastoupení</i>	45
	2. <i>Zánik zastoupení ze zákona</i>	46
5)	Řízení o podpůrných opatřeních	47
I.	Procesní úprava předběžného prohlášení	47
	1. <i>Řízení o splnění podmínky v předběžném prohlášení</i>	48
	2. <i>Změna a zrušení prohlášení</i>	49
II.	Řízení ve věcech nápomoci při rozhodování	50
	1. <i>Schválení smlouvy o nápomoci</i>	50
	2. <i>Odvolání podpůrce</i>	52
III.	Procesní úprava zastoupení členem domácnosti	53
	1. <i>Řízení o schválení zastoupení</i>	53

2. <i>Narizení jednání</i>	54
6) Praktické otázky aplikace podpůrných opatření v ČR	55
I. Předběžné prohlášení	56
II. Nápomoc při rozhodování	57
1. <i>Problematika praktického využití</i>	58
III. Zastoupení členem domácnosti	59
1. <i>Problematika využití v oblastech veřejného práva</i>	60
IV. Současný stav rozhodování o statutu osob se zdravotním postižením v ČR	62
7) Podpůrná opatření v zahraničních právních řádech	65
I. Podpůrná opatření v Rakousku	65
1. <i>Předběžné prohlášení</i>	65
2. <i>Zastoupení členem domácnosti</i>	67
II. Právní úprava kanadské provincie Quebec	71
1. <i>Předběžné prohlášení</i>	71
2. <i>Nápomoc zletilé osobě</i>	72
III. Německá právní úprava	74
Závěr	75
Seznam použité literatury a pramenů	78
Cizojazyčné resumé (abstract)	83

ÚVOD

Předkládaná práce se věnuje problematice vybraných podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, konkrétně institutům „Předběžné prohlášení, Nápomoc při rozhodování a Zastoupení členem domácnosti“. Právní úprava těchto institutů byla v českém právním řádu realizována až v rámci rekodifikace soukromého práva přijetím zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník (dále jen ObčZ) s účinností od 1. 1. 2014, konkrétně v hlavě II věnované osobám, dílu 2 upravujícím fyzické osoby, oddíl druhý. Zařazení těchto institutů do českého občanského práva odráží změnu v nahlížení na práva osob s duševními onemocněními. Zásadní úlohu při normování podpůrných opatření v účinném znění ObčZ sehrála bezesporu ratifikace Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením v měsíci září roku 2009 (č. 10/2010 Sb. Mezinárodních smluv), neboť původní návrhy nového civilního kodexu z počátku milénia s jejich úpravou vůbec nepočítaly.

V oddílu zákona obsahujícím úpravu podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, je rovněž zařazena úprava institutu „Omezení svéprávnosti“, který je podle nové koncepce považován za krajní prostředek zásahu do svobody člověka rozhodovat o vlastním postavení a nedotknutelnosti. Ačkoliv pojetí tohoto institutu bylo s ohledem na uvedenou Úmluvu OSN výrazně modifikováno, kdy oproti předchozí úpravě jsou odlišně upraveny např. důvody pro jeho užití, povolená míra zásahu do základních práv člověka či doba jeho trvání s kogentně určenými lhůtami, přesto jej stále považuji za opatření omezující, nikoliv podpůrné. S ohledem na zaměření práce se proto tohoto institutu dotknu pouze okrajově.

K výběru výše uvedených podpůrných opatření jsem přistoupil ze dvou důvodů. Jednak jde o instituty v českém občanském právu zcela nové bez jakékoliv návaznosti, přičemž jejich existence byla prakticky vynucena mezinárodními závazky. Současně podle mého názoru pouze tato vybraná podpůrná opatření alespoň částečně odpovídají svým pojetím základnímu principu Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením, podle něhož u osob, které nejsou samostatně schopny uplatňovat svá práva, má být umožněno a preferováno „podporované rozhodování“ před systémem „náhradního rozhodování“, které bylo výlučné za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964. Zde je na místě upozor-

nit, že výběrem konkrétních podpůrných opatření v žádném případě nevyjadřují svůj negativní postoj k institutu omezení svéprávnosti či mé ztotožnění se s názorem některých autorů, že tradiční princip „náhradního rozhodování“ je již překonán¹. Zejména v případech těžších mentálních poruch má a bude mít při ochraně zájmů postižených osob své nezastupitelné místo. Představuje však nejzazší prostředek „ultima ratio“ v případech, kdy mírnější opatření již nepostačují. Systematické zařazení tohoto institutu v ObčZ mezi podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat je však podle mého názoru přinejmenším diskutabilní, zejména pokud zákon umožňuje jmenovat opatrovníka člověku, aniž by u něj došlo k omezení jeho svéprávnosti.

Vlastní text práce je rozdělen na sedm kapitol, přičemž první je zaměřena na právní úpravu vybraných podpůrných opatření v rámci českého právního řádu a její prameny na ústavní, mezinárodní i národní úrovni. Dále se věnuje souvislostem vzniku aktuální právní úpravy, a to včetně exkurzu do historie českého občanského práva. Opomenuta nezůstane ani navazující problematika procesu rekonstrukce soukromého práva. Druhá kapitola je podrobně věnována institutu předběžného prohlášení, jeho účelu, obsahu, formám a podmínkám. Třetí kapitola je zaměřena na nápomoc při rozhodování, její obsah, smlouvu, osobu podpůrce, jeho práva a povinnosti a možností odvolání. V rámci čtvrté kapitoly bude rozebrána právní úprava zastoupení členem domácnosti, jeho obsah a podmínky vzniku. Dále se kapitola zabývá osobou zástupce a jejími povinnostmi a oprávněními a zánikem zastoupení. Pátá kapitola je věnována procesní oblasti úpravy, tedy řízení o předběžném prohlášení, řízení ve věcech týkajících se nápomoci při rozhodování a procesní úpravě schválení zastoupení členem domácnosti. Šestá kapitola je spíše prakticky zaměřená a pojednává o problematice aplikace vybraných podpůrných opatření dle aktuální právní úpravy. V této části práce je v rámci možností věnována pozornost komplexnosti úpravy v ČR a reálné využitelnosti podpůrných opatření v různých oblastech společenského života. Dále, v souvislosti s poznatky o reálnosti jejich využití v praxi, budou rozebrána obecná i teoretická východiska a vyjádřeny náměty autora „de lege ferenda“, a to i ve vztahu k ostatním právním odvětvím v České republice. Poslední sedmá kapitola je věnována právní úpravě vybraných podpůrných opatření v zahraničních právních řádech, konkrétně ra-

¹ Jana Marečková: „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, [Právní rozhledy 3/2009, s. 86]

kouské právní úpravě a úpravě kanadské provincie Quebec, jako hlavním zdrojům inspirace těchto institutů v českém občanském zákoníku. Stručně je rovněž zmíněna úprava Spolkové republiky Německo.

Témata jednotlivých kapitol této práce jsem zvolil tak, abych dosáhl jejího cíle, tedy rozborem stávající právní úpravy vybraných institutů podpůrných opatření zjistit, zda jejich jednotlivé formy v aktuálním znění a podobě odpovídají požadavkům čl. 12 Úmluvy OSN, jaká je jejich reálná využitelnost v praxi, zda jde o úpravu umožňující osobám čelit v souvislosti se svým postižením nejrůznějším překážkám ve všech oblastech života², respektive zda bylo začlenění úpravy podpůrných opatření do ObčZ promítnuto i do právních předpisů upravujících základní oblasti společenského života.

Diplomová práce je zpracována k právnímu stavu účinnému k měsíci prosinci 2016.

² Čl. 1 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením (č. 10/2010 Sb. Mezinárodních smluv)

KAPITOLA 1

PRAMENY A HISTORICKÉ SOUVISLOSTI SOUČASNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ

I. Prameny současné právní úpravy podpůrných opatření

Prameny práva, chápaného jako forma právních pravidel, jsou v průběhu času proměnlivé a úzce spojeny s konkrétními typy právní kultury. Podle právní teorie rozlišujeme ve formálním smyslu čtyři základní prameny práva, a to právní předpis, soudní precedens, normativní právní smlouvy a právní obyčej³. Právní řád České republiky náleží do kontinentálního systému práva, konkrétněji do románsko-germánského subsystému, v němž je základním pramenem práva zákon. Důraz je tedy kladen zejména na tzv. psané právo⁴ (lex skripta). Normy občanského práva jsou z tohoto důvodu vyjadřovány ve formě právních předpisů. Těmito jsou v České republice ústavní zákony, zákony a podzákonné předpisy (nařízení vlády, vyhlášky ministerstev a orgánů veřejné správy). Rovněž některé právní akty Evropské unie, konkrétně nařízení, jsou přímo použitelné právní předpisy. Právní normy jsou také obsaženy v mezinárodních smlouvách. Podle článku 10 Ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava“), jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal souhlas Parlament, a jimiž je Česká republika vázána, součástí českého právního řádu. Takovéto mezinárodní smlouvy pak mají aplikační přednost před zákony, což znamená, že stanoví-li smlouva pro daný konkrétní případ něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva⁵. Tato kapitola bude zaměřena na právní předpisy (ústavní zákony a zákony), které upravují instituty podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, přičemž jako důležité prameny současné právní úpravy těchto institutů nezůstanou opomenuty ani ratifikované mezinárodní smlouvy o lidských právech, které měly rozhodující vliv na formování podpůrných opatření během prací na „novém“ občanském zákoníku, a významným způsobem zasáhly do legislativního procesu. Okrajově budou zmíněny i zahraniční právní předpisy, které byly tvůrcům ObčZ inspirací při jejich nor-

³ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 3. rozš. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2004. s. 75.

⁴ Tamtéž, str. 113.

⁵ Doc. JUDr. Josef SALAČ, Ph.D.: DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s 112.

mování, přičemž blíže se vybraným zahraničním úpravám věnuje kapitola sedmá této práce.

1. Ústavní úprava

Problematika podpůrných opatření je úzce spjata s ochranou základních lidských práv a svobod. V ústavní rovině jej nejjobecněji upravuje čl. 5 Listiny základních práv a svobod⁶ (dále Listina), který stanoví, že *každý je způsobilý mít práva*. Umístění v katalogu základních lidských práv a svobod, která jsou chápána jako práva absolutní, napovídá, že tato norma zaujímá zcela odlišné postavení, než například práva hospodářská, sociální a kulturní. Z hlediska Listiny jde tedy o právo základní. V tomto smyslu je pak třeba posuzovat případné zásahy do způsobilosti nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, tedy případná omezení svéprávnosti. V nálezu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04⁷, Ústavní soud konstatoval, že čl. 5 Listiny totiž „nejen bezvýhradně uznává a garantuje postavení člověka jako právní osobnosti, ale garantuje i aktivní, dynamický a nutný důsledek takového uznání“, přičemž „vymežují-li podústavní právní předpisy podmínky, za nichž osoba může vystupovat jako nositel práv a povinností a jako taková vlastními úkony tato práva a povinnosti nabývat, děje se tak v návaznosti na čl. 5 Listiny“. Navíc propojil garance čl. 5 i s právem na zachování lidské důstojnosti, které je chráněno v čl. 10 odst. 1 Listiny a je nutné ho vykládat tak, že „v žádném aplikačním postupu, ani v žádném individuálním či v normativním aktu veřejné moci nesmí být obsaženo nic, co by porušovalo základní práva vyložená v hranicích lidské důstojnosti“. Ústavní soud dále uvedl, že „výše vymezené pojetí lidské důstojnosti nutno promítnout i do sféry právní způsobilosti a má silné implikace i v oblasti způsobilosti k právním úkonům, neboť prostřednictvím způsobilosti k právním úkonům a procesní způsobilosti se uvádí v život ústavní garance právní subjektivity jednotlivce v čl. 5 Listiny. Práva či nároky, které by postrádaly prostředek k ochraně jejich zachování, by byly jen prázdnými proklamacemi.“ Ačkoliv se citovaný nálezh vztahuje k již neúčinnému občanskému zákoníku č. 40/1964 Sb., a aktuální úprava ObčZ pracuje s odlišnou terminologií, tedy právní osobností (§ 15, odst. 1)

⁶ Usnesení Předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

⁷ Publikován v SbNU 223/39

a svéprávností (§ 15 odst. 2), má z pohledu ústavní roviny svůj nepochybný význam i v současné době. Je totiž nutné, aby v právním státě bylo právo nejen deklarováno, ale rovněž existovala i možnost domáhat se jeho účinné ochrany.

S řízením o podpůrných opatřeních a obecně aplikací těchto institutů přímo souvisí čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky⁸ (dále jen Ústava) a čl. 2 odst. 2 Listiny. Státní moc nelze vykonávat jiným způsobem než v mezích a způsobem, který stanoví zákon (zásada enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí), přičemž omezení způsobilosti nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem v jakékoli podobě nepochybně dle mého názoru takovým výkonem je. Podle čl. 36 Listiny se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu (právo na spravedlivý proces). Klíčová pro soukromé právo obecně, a tedy i pro podpůrná opatření, je rovněž ústavní zásada legální licence. Právo jednotlivce činit vše, co není zákonem zakázáno, tedy i nabývat práva a povinnosti, je zakotveno v čl. 2 odst. 4 Ústavy, přičemž meze zákonného dovolení se podle mého názoru nevztahují pouze na právní předpisy, ale i na individuální akty veřejné moci vydané na základě zákona a jeho mezích.

2. Mezinárodní prameny

Mezi významné mezinárodní prameny občanského práva hmotného patří, i s ohledem na v úvodu této kapitoly zmíněné pravidlo aplikační přednosti, vyhlášené a ratifikované mezinárodní smlouvy, a to především smlouvy o lidských právech a základních svobodách. Pro instituty „Předběžné prohlášení, Nápomoc při rozhodování a Zastoupení členem domácnosti“ je základním mezinárodním pramenem bezesporu Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením (č. 10/2010 Sb. Mezinárodních smluv). Úmluva vstoupila v platnost dne 3. 5. 2008 poté, co ji ratifikoval dvacátý stát. Česká republika úmluvu ratifikovala dne 28. 9. 2009. Stala se tak součástí českého právního řádu a východiskem pro současnou úpravu podpůrných opatření. Účelem Úmluvy je podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením a podporovat úctu k jejich přirozené důstojnosti. Svým specifickým zaměřením má úmluva vyplnit mezeru v systému mezinárodních úmluv na ochranu lidských práv a odstranit existující překážky, které brání oso-

⁸ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

bám se zdravotním postižením, ať už se jedná o postižení fyzické, duševní, mentální nebo smyslové, zapojit se do plnohodnotného života. Ustanovení Úmluvy ukládají smluvním stranám povinnost zabránit diskriminaci osob se zdravotním postižením v různých oblastech života, kde podle mezinárodních zkušeností k jejich diskriminaci dochází nejčastěji, kdy jde např. o právo na vzdělání, právo na práci, právo na ochranu před vykořisťováním, násilím a zneužíváním, právo na osobní svobodu a mobilitu, právo na nezávislý způsob života, začlenění do společnosti a přístup ke komunitním službám a právo na uznání způsobilosti k právním úkonům ve všech oblastech života na rovnoprávném základě s ostatními⁹. Za nejvýznamnější ustanovení Úmluvy z hlediska inovace a dalekosáhlosti jeho dopadů je přitom považováno ustanovení čl. 12 Úmluvy, které zakotvuje právo na rovnost před zákonem. Smluvní státy se na základě tohoto článku zavazují zavést všechna opatření, prostřednictvím kterých bude osobám se zdravotním postižením poskytována nezbytná podpora tak, aby mohly svou způsobilost k právním úkonům uplatňovat. Úmluva tak místo rozlišování osob, které mají způsobilost k právnímu jednání, a osob, jimž byla tato způsobilost omezena, respektive jí byly zbaveny, předpokládá zavedení „spektra opatření na podporu výkonu způsobilosti k právnímu jednání“, kdy na jednom konci tohoto spektra jsou osoby, které žádnou podporu nepotřebují, a na druhém jsou osoby, které potřebují výraznou podporu, jež ve výjimečných případech může být nezbytná pro celý rozsah způsobilosti¹⁰. Úmluva je totiž založena na novém sociálním modelu, podle něhož se fyzické, společenské a právní prostředí má přizpůsobit osobám se zdravotním postižením, nikoli naopak. Je odrazem změny přístupu k osobám s mentálním postižením, kdy místo „náhradního rozhodování“, které je charakterizováno rozhodováním opatrovníka za opatrovance, je preferováno „podporované rozhodování“. To je založeno na předpokladu, že každá osoba je schopná se rozhodovat, může k tomu však potřebovat větší či menší míru podpory. Blíže k úmluvě bude pojednáno v části II/2 této kapitoly.

Na shodných principech je založeno rovněž doporučení výboru ministrů Rady Evropy (2009), podle kterého by státy měli podporovat možnost dospělých způsobilých osob svobodně se rozhodnout pro případ očekávané budoucí nezpů-

⁹ Jana Marečková: „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, [Právní rozhledy 3/2009, s. 86]

¹⁰ Tamtéž.

sobilosti a to prostředky prohlášení o zástupci (continuing power of attorney) a předběžnými právními prohlášeními (advance directive)¹¹.

Dalším významným mezinárodním pramenem aktuální úpravy podpůrných opatření je bezesporu Úmluva o lidských právech a biomedicíně (č. 96/2001 Sb. Mezinárodních smluv), celým názvem Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny. Byla přijata Radou Evropy v roce 1997 ve Španělském Oviedu. Česká republika tuto mezinárodní smlouvu ratifikovala v červnu 2001, účinnosti nabyla 1. října 2001. Čl. 9 této úmluvy stanoví, že „*Bude brán zřetel na dříve vyslovená přání pacienta ohledně lékařského zákroku, pokud pacient v době zákroku není ve stavu, kdy může vyjádřit své přání*“.

Ve zvláštní části důvodové zprávy k navrhovanému znění předběžného prohlášení, uvádí prof. Dr. JUDr. Eliáš¹² jako zdroje této úpravy, mimo již zmiňované Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením, nálezů Ústavního soudu a judikatury Evropského soudu pro lidská práva, rovněž zahraniční civilní kodexy, např. Rakouska, Francie, Velké Británie a Ontaria, které již takový institut upravují. Nejedná se sice o prameny práva ve formálním smyslu, význam zahraničních úprav během normování podpůrných opatření v českém ObčZ však nelze opomenout. Ve shodném pojetí je totiž koncipována důvodová zpráva i k ustanovením ObčZ, kterými se navrhuje upravit institut Nápomoc při rozhodování. Důvodová zpráva k navrhovaným ustanovením týkajících se institutu Zastoupení členem domácnosti, pak výslovně uvádí, že navržená úprava sleduje úpravu zástupčího oprávnění dalším členem domácnosti obsaženou v § 284b a následujících rakouského občanského zákoníku¹³.

3. Vnitrostátní prameny

Zákony v české republice dle systému hierarchie právních norem, respektive právních předpisů, mají nižší právní sílu, než ústavní pořádek ČR a vyhlášené

¹¹ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 219

¹² prof. Dr. JUDr. Eliáš, Eliáš, K a kol., Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 89.

¹³ Tamtéž, s. 91, 92

mezinárodní smlouvy podle čl. 10 Ústavy¹⁴. Právní předpisy ve formě zákonů tedy musí být nutně v souladu s ústavním pořádkem, přičemž Ústavnímu soudu dle ustanovení článku 87 odst. 1 písm. a) Ústavy náleží pravomoc zrušit celý zákon nebo jeho jednotlivá ustanovení pro rozpor s ústavním pořádkem. Opomenout nelze ani v úvodu této podkapitoly uváděné pravidlo aplikační přednosti u vyhlášených a ratifikovaných mezinárodních smluv. Z těchto skutečností vyplývá, že na tvorbu a kvalitu právních předpisů ve formě zákonů jsou v české republice klade-ny vysoké nároky, tedy dle mého názoru alespoň teoreticky.

Občanské právo hmotné je v české republice kodifikované. Jeho základním vnitrostátním pramenem je zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, který nabyt s účinností dne 1. 1. 2014. Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat jsou systematicky zařazena do Hlavy II (§ 15 až 435), věnované osobám, Dílu 2 (§ 23 až 117), který upravuje fyzické osoby, Oddílu druhého (§ 38 až 65). Institut „Předběžné prohlášení“ je upraven v ustanoveních §§ 38 až 44 ObčZ. Jednotlivá ustanovení budou podrobněji rozebrána v kapitole 2) této práce. K předběžnému prohlášení se dále váže přechodné ustanovení obsažené ve větě první § 3034 ObčZ, které stanoví, že „projevil-li svéprávný v očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat ještě přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona přání, aby jeho opatrovníkem byla určitá osoba, platí pro rozhodování o omezení svéprávnosti za účinnosti tohoto zákona § 59“¹⁵. „Nápomoc při rozhodování“ je pak upravena v ustanoveních §§ 45 až 48 ObčZ, jejichž obsahu se věnuje kapitola 3) této práce. Konečně k institutu „Zastoupení členem domácnosti“ se vztahují ustanovení §§ 49 až 54 ObčZ, přičemž podrobněji budou tato ustanovení rozebrána v kapitole 3).

Oblast procesní úpravy předmětných institutů je obsažena v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZŘS). Podle ustanovení § 2 ZŘS upravuje tento zákon mimo jiné řízení o podpůrných opatřeních a ve věcech svéprávnosti. ZŘS je tedy základním procesně právním pramenem těchto opatření. Úprava řízení je v systematice zákona zařazena do části druhé (Zvláštní část), Hlava I (Řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob), Díl 1, Oddíl 1. Řízení o některých podpůrných opatřeních je

¹⁴ KLÍMA Karel a kolektiv, *Praktikum českého ústavního práva, 3. rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 30.

¹⁵ Pozn. autora: odkaz je chybně uvedený, neboť § 59 ObčZ stanovuje omezení doby, po kterou může soud omezit svéprávnost člověka.

upraveno v ustanoveních §§ 31 až 33 ZŘS. K předběžnému prohlášení, respektive k prohlášení o určení opatrovníka se dále vztahuje ustanovení § 47 ZŘS. V souladu se zněním § 1 odst. 2 a 3, je jako procesně právní pramen podpůrných opatření nutno chápat také zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen OSŘ).

Výčet vnitrostátních pramenů právní úpravy podpůrných opatření se tímto však nevyčerpává. Dílčí úpravu obsahují i navazující právní předpisy, např. zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, který v ustanovení § 35a, mezi evidencemi a seznamy, které Notářská komora České republiky vede, provozuje a spravuje, uvádí pod písmenem c) prvního odstavce, také seznam prohlášení o určení opatrovníka. Dále lze jmenovat zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, do něhož bylo například nově vloženo ustanovení § 36 odst. 4, které přiznává účastníkovi řízení při jednání před správním orgánem právo na konzultace s podpůrcem. V souvislosti se zařazením těchto institutů do ObčZ byly novelizovány i další speciální předpisy, např. zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel nebo zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů.

II. Historické souvislosti současné právní úpravy

Formy podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, jimž se tato práce věnuje, jsou v aktuální podobě v českém občanském právu upraveny zcela nově. Respektive se jedná o nové instituty bez konkrétních historických vazeb. Jejich začlenění do ObčZ je spojeno zejména s vývojem na poli mezinárodního práva a „změnou paradigmatu v přístupu k uplatňování způsobilosti k právním úkonům (právnímu jednání) osob s mentálním či psychosociálním postižením“¹⁶. Bez nadsázky lze dle mého názoru říci, že jejich existence byla mezinárodními závazky České republiky prakticky vynucena. Nasvědčuje tomu průběh prací během přípravy ObčZ, kdy podrobněji se této problematice věnuje část II/3 této kapitoly.

¹⁶ Jana Marečková: „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, [Právní rozhledy 3/2009, s. 86]

1. *Podpůrná opatření v občanském právu na českém území*

V jistém smyslu lze obdobné instituty nebo jejich ekvivalenty nalézt i v minulých kodexech občanského práva platných na českém území.

Císařský patent č. 946/1811 sb. z. s., obecný občanský zákoník (dále jen „ABGB“), jehož oficiální verze byla publikována pouze v německém jazyce, byl následně přeložen do českého jazyka pod názvem „Kniha všeobecných zákonů městských“. Po zániku rakouské monarchie byl recepční normou č. 11/1918 Sb. přejet do československého právního řádu a několikrát vydán v českém překladu, přičemž jednotlivé překlady se od sebe lišily. Na našem území byl platný až do konce roku 1950¹⁷. Tento významný předpis neupravoval žádné instituty, které by se svým charakterem podobaly podpůrným opatřením tak, jak jsou chápány dnes. V § 21 ABGB bylo stanoveno, že „osoby, které pro nedostatečný věk, pro duševní vady nebo pro jiné poměry nejsou způsobilé řádně spravovati své záležitosti, jsou pod zvláštní ochranou zákonů“. Mezi tyto osoby náleželi děti (7 let), nedospělci (14 let) a nezletilci (21 let), dále pak zuřiví, šílení a blbí, kteří byly vůbec zbaveni užívání svého rozumu, nebo alespoň nebyly sto dohlédnout následků svých jednání, a osoby marnotratné, jimž soudce zakázal další správu jejich jmění. Zvláštní ochrany požívali rovněž nepřítomní a obce. Samotná zvýšená ochrana byla realizována prostřednictvím institutů poručenství (u nezletilých, § 187 až 268), kdy poručník měl zároveň správu jmění, a opatrovnictví u ostatních osob (§ 269 až 284). Zvláštní úpravu obsahoval § 275, podle něhož osoby hluchoněmé, které byly současně blbé, měli zůstat pod trvalým poručenstvím. Pokud však dosáhli zletilosti, a současně byly schopné obstarávat své záležitosti, nemohl jim být proti jejich vůli ustanoven opatrovník. Avšak mimo jednání před soudy, kde „nemají nikdy bez opatrovníka vystupovati“. Jinou možnost, jíž by mohla zletilá osoba ovlivnit výběr opatrovníka, nebo s předstihem vyjádřit vůli, jakým způsobem mají být její záležitosti obstarávány, ABGB neupravoval.

Dílní novelou ABGB provedenou v souvislosti s nabytím účinnosti Císařského nařízení č. 207/1916 ř.z., řád o zbavení svéprávnosti (dále jen řád), byla část osob chráněných podle § 21 (zuřiví, šílení, blbí a marnotratníci), ze znění tohoto ustanovení vyškrtuta. Uvedeným předpisem byl do právního řádu zařazen

¹⁷ ADAMOVIČ K., SOUKUP L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 219-220.

nový termín svéprávnost. Podle § 1 řádu platilo, že „osoby starší sedmi let, jež pro duševní chorobu nebo slabomyslnost nejsou způsobilé, aby samy obstarávaly své záležitosti, mohou býti úplně zbaveny svéprávnosti. Zletilé osoby, jež nejsou sice nezpůsobilé, aby samy obstarávaly své záležitosti, potřebují však pro duševní chorobu nebo slabomyslnost k řádnému obstarávání svých záležitostí podpůrce, mohou býti částečně zbaveny svéprávnosti“. Podle ustanovení § 4 řádu se osoba, která byla částečně zbavena svéprávnosti, rovnala dospělému nezletilci a byl jí podpůrce. Opatrovnický soud pak nebyl při volbě opatrovníka nebo podpůrce osoby svéprávnosti zbavené omezen platnými přednostními právy podle ABGB (§ 7 řádu). Paragraf 8 řádu umožňoval ustavení prozatímního podpůrce na návrh nebo z úřední moci u osob, které měli být přijaty do ústavu pro choromyslné nebo podobného ústavu, nebo při zahájení řízení o zbavení svéprávnosti.

Zákon Národního shromáždění republiky Československé č. 141/1950 Sb., občanský zákoník (nazývaný též střední zákoník), který byl účinný od 1. 1. 1951 do 31. 12. 1991, kdy byla zrušena jeho poslední ustanovení (§ 22 - Ochrana jména a § 352), upravoval možnost soudního jmenování opatrovníka na návrh dotčené osoby. V § 63 tohoto zákona bylo stanoveno, že „Osobám, jimž tělesná vada působí obtíže při spravování jejich věcí nebo hájení jejich práv, budiž ustanoven opatrovník, jestliže o to požádají. Meze oprávnění opatrovníka určí soud podle žádosti o jeho ustanovení“. Občanský zákoník z roku 1950 tedy umožňoval, aby osoby, které ačkoliv byly jinak alespoň částečně svéprávné, avšak s ohledem na svůj zdravotní stav pocítovali potřebu pomoci druhých, sami požádaly o ustanovení opatrovníka, a to včetně navržení rozsahu jeho oprávnění. Jiné instituty podobné soudobým podpůrným opatřením již neobsahoval. V otázkách omezení svéprávnosti pak rozlišoval mezi úplným zbavením u osob starších šesti let (§15), a částečným zbavením svéprávnosti u zletilých osob (§ 16), přičemž jako důvod pro takový zásah uváděl, mimo nepřechodných duševních poruch, také nadměrné požívání alkoholických nápojů, omamných prostředků a jedů.

Nahrazující právní předpis, zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, jehož teoretickou koncepcí byl marxismus-leninismus a ideologicky byl zaměřen na „živé socialistické vztahy“, znamenal

obsahové i formální odchýlení od evropské kontinentální konvence¹⁸. Upustil od možnosti soudního jmenování opatrovníka na návrh osoby obsažené v § 63 občanského zákoníku z roku 1950, a nadále umožňoval pouze soudní omezení nebo zbavení „způsobilosti k právním úkonům“, přičemž touto novou terminologií nahrazoval dřívější termín svéprávnost (způsobilost vlastními úkony nabývat práv a zavazovat se). Podle ustanovení § 10 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964 platilo, že „Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům zbaví“. Odst. 2 téhož ustanovení pak normoval, že „Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí“. Odst. 3 pak určoval, že soud zbavení nebo omezení způsobilosti změní nebo zruší, změní-li se nebo odpadnou-li důvody, které k nim vedly. Zákon č. 40/1964 Sb., byl s četnými novelizacemi na území České republiky platným právním předpisem od 5. 3. 1964 do 31. 12. 2013.

2. Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a její Opční protokol byla přijata Valným shromážděním OSN 13. prosince 2006. V platnost vstoupila 3. května 2008, tedy 30 dnů poté, co byla uložena její dvacátá ratifikační listina. K 1. říjnu 2010 podepsalo Úmluvu celkem 147 států (94 Opční protokol) a ratifikovalo jí 90 států (58 Opční protokol). V Evropě ratifikovalo Úmluvu 24 států, z toho 16 států Evropské unie, např. Německo, Portugalsko, Rakousko a Slovensko. S výjimkou Dánska, České republiky a Moldávie ratifikovaly všechny státy také Opční protokol. Česká republika Úmluvu podepsala mezi prvními signatáři dne 30. března 2007. Následoval vnitrostátní proces ratifikace (jedná se o mezinárodní smlouvu upravující práva a povinnosti osob, podle čl. 49 písm. a) Ústavy náleží Úmluva do kategorie tzv. prezidentských smluv). V souladu s čl. 10 Ústavy přijetí vyžadovalo souhlas obou komor Parlamentu České republiky. Proces byl dokončen v září 2009, kdy Úmluvu ratifikoval prezident republiky. Na základě článku

¹⁸ prof. Dr. JUDr. Eliáš, Eliáš, K a kol., Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 37.

10 Ústavy se stala Úmluva po svém vyhlášení dne 12. února 2010 (č. 10/2010 Sb.m.s.) součástí právního řádu ČR¹⁹.

Úmluva doplnila po svém přijetí stávajících sedm základních úmluv OSN o lidských právech. Nezavádí však žádná nová specifická práva. Je založena na principu rovnoprávnosti, kdy zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti. Až do přijetí nové Úmluvy byla ochrana lidských práv osob se zdravotním postižením na mezinárodní úrovni upravena obecně především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. V porovnání s dalšími zranitelnými skupinami osob, jako jsou např. ženy a děti, však byly osoby se zdravotním postižením v určitém nerovném postavení. Mezinárodní dokumenty, které do té doby specificky upravovaly lidská práva osob se zdravotním postižením, měly pouze právně nezávazný charakter, a to v podobě deklarací a doporučení. K nejvýznamnějším patřil „Světový akční plán pro osoby se zdravotním postižením“ (1982) a „Standardní pravidla pro vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením“, přijatá na úrovni OSN v roce 1993²⁰.

Samostatná úmluva byla v rámci OSN i mezinárodních nevládních organizací diskutována delší dobu, zprvu však byly veškeré iniciativy zamítány s tím, že již existující úmluvy poskytují principem rovnosti a zákazu diskriminace sice obecnou, ale dostačující ochranu lidských práv i osob se zdravotním postižením. Postupně tato myšlenka našla dostatečnou podporu. Resolucí Valného shromáždění OSN č. 56/168 ze dne 19. prosince 2001 byl ustaven Ad Hoc výbor „pro posouzení návrhů na komplexní mezinárodní úmluvu na prosazování a ochranu práv a důstojnosti osob se zdravotním postižením“. Na podkladě jeho doporučení byla dne 18. prosince 2002 přijata rezoluce Valného shromáždění OSN č. 57/229 o dalším postupu prací na textu Úmluvy. Návrh textu Úmluvy byl následně dohodnut během pouhých osmi zasedání Ad Hoc Výboru OSN v New Yorku. V srpnu 2006 Výbor ukončil práci, kdy konsensem přijal zprávu ze svého posledního zasedání a návrh textu nové mezinárodní úmluvy s názvem „Úmluva o právech osob se zdravotním postižením“. Současně byl přijat text Opčního protokolu, kterým

¹⁹ Stanislava Makovcová: Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, dostupné na: <http://docplayer.cz/186162-Umluva-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim.html>.

²⁰ Tamtéž.

smluvní státy uznávají pravomoc Výboru zabývat se stížnostmi jednotlivců nebo skupin jednotlivců na porušení práv vyplývajících z Úmluvy. Opční protokol rovněž upravuje proces vyšetřování závažných nebo systematických porušování povinností státu vyplývajících z Úmluvy. Samotná Úmluva si pak připisuje několik prvenství. Jedná se totiž o nejrychleji sjednanou úmluvu v historii OSN, poprvé se jednání Ad Hoc výboru po celou dobu účastnily nevládní organizace (Česká republika již od roku 2003 přispívala do fondu, určenému na financování účasti nevládních organizací na zasedáních), prvně jsou v textu Úmluvy názvy článků a poprvé je smluvní stranou úmluvy o lidských právech také Evropské společenství²¹.

Z Úmluvy vyplývají smluvním státům povinnosti ve vztahu k občanským, hospodářským, politickým, sociálním a kulturním právům. Ačkoliv nezavádí žádná nová práva pro osoby se zdravotním postižením, podstatně upravuje aplikaci již existujících práv na specifické postavení osob se zdravotním postižením. Jde například o právo na rovnost před zákonem, právo na život, přístupnost prostředí, informací, svobodu a osobní bezpečnost, vzdělávání, svobodu pohybu, respektování soukromí, zdraví, zaměstnávání a další. Úmluva je vystavěna na následujících základních principech: respektování lidské důstojnosti a nezávislosti, nediskriminace, plné zapojení do společnosti, respektování odlišnosti, rovnost příležitostí, rovnoprávnost mužů a žen, respektování rozvíjejících se schopností dětí a jejich práva na zachování identity. Nedefinuje zdravotní postižení ani osoby se zdravotním postižením, vymezení tak ponechává v pravomoci členských států. Nicméně z článku 1 vyplývá, že se Úmluva vztahuje na osoby, že osoby se zdravotním postižením zahrnují osoby, mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatním²².

V části věnované mezinárodním pramenům jsem již zmiňoval, že rozhodující význam pro oblast občanského práva, respektive pro existenci institutů podpůrných opatření jako jeho právních nástrojů, má článek 12 Úmluvy, který odráží posun od modelu náhradního rozhodování za osoby se zdravotním postižením

²¹ Stanislava Makovcová: Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, dostupné na: <http://docplayer.cz/186162-Umluva-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim.html>.

²² Tamtéž.

např. opatrovníkem k novému modelu jejich podpory při rozhodování. Dopad toto ustanovení má podle mého názoru i v dalších právních oblastech. Podle ustanovení čl. 12 odst. 2, Úmluva zaručuje rovnoprávné uplatnění způsobilosti k právním úkonům ve „všech oblastech života“. Ty přitom zahrnují sféru nejen soukromoprávní, ale i veřejnoprávní a trestní. Z kontextu je přitom zřejmé, že pojem právní způsobilost²³ zde vyjadřuje osobní autonomii, způsobilost činit rozhodnutí a na jejich základě pak právně jednat, tedy způsobilost k právnímu jednání, v řízeních pak procesní způsobilost. Z čl. 12 odst. 2 Úmluvy tedy plyne, že veškeré zásahy veřejné moci do oblasti uplatňování způsobilosti k právnímu jednání by měly být možné, pouze je-li to nutné k ochraně zájmů osoby, jíž by jinak hrozila konkrétní újma, a to jen v nezbytném rozsahu a na nezbytně nutnou dobu. Gramatickým výkladem tohoto ustanovení pak dojdeme k závěru, že by vůbec nemělo být přípustné zbavování nebo omezování způsobilosti k právnímu jednání. Princip rovného postavení při uplatňování způsobilosti k právnímu jednání (svéprávnost) platí i pro oblast procesní. Z rozebíraného článku Úmluvy vyplývá, že v řízeních před soudy a správními úřady mají mít osoby se zdravotním postižením rovné postavení s ostatními, aby mohly i ony efektivně prosazovat svá práva. Týká se to např. procesních práv, jako je právo podávat návrhy, právo být poučen o právech a povinnostech, právo být slyšen, právo na právní pomoc atd..²⁴

Podle čl. 12 odst. 3 se smluvním státům ukládá povinnost zajistit osobám se zdravotním postižením poskytování potřebné podpory a pomoci (asistence) při uplatňování jejich způsobilosti k právním úkonům (jednání). Zde je konkrétně vyjádřen posun od „náhradního rozhodování“ k „podporovanému rozhodování“. Asistence při uplatňování této způsobilosti znamená, že osoby se zdravotním postižením mají zachovánu svou způsobilost k právním úkonům (svéprávnost), rozhodují se tedy na základě své vlastní vůle, avšak s pomocí třetí osoby nebo třetích osob. V tomto systému nedochází k přesunu práv od osob se zdravotním postižením na jiné osoby, mohou tedy svá práva nadále plně uplatňovat. Rozhodující jsou přitom preference a přání podporované osoby, nikoliv vůle podpůrce. Článkem

²³ Pozn. autora: Originální znění čl. 12 rozlišuje pojmy „persons before the law/personnalité juridique a legal capacity/capacité juridique. Překlad prvního pojmu do českého jazyka zní: „uznání osoby jako subjektu práva“ (způsobilost k právům a povinnostem, právní subjektivita), překlad druhého pojmu pak „právní způsobilost“. Ten je nutno chápat nejen jako způsobilost mít práva a povinnosti, ale také způsobilost vykonávat tato práva a brát na sebe povinnosti vlastním jednáním. Terminologií ObčZ tomuto odpovídá výraz „svéprávnost“.

²⁴ Jana Marečková: „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, [Právní rozhledy 3/2009, s. 86]

stanovená povinnost zajistit smluvním státem takovou asistenci pak znamená, že pokud stát dosud umožňuje pouze systém „náhradního rozhodování“, je povinen zřídit systém umožňující využívat „podporované rozhodování“, a to ve vztahu ke všem osobám, které ji mohou potřebovat. Explicitně však nezakazuje existenci dosavadních právních úprav založených pouze na principu opatrovnictví.

Čl. 12 odst. 4 Úmluvy stanoví minimální kritéria pro účinné záruky proti zneužití opatření, která se týkají uplatňování způsobilosti k právním úkonům (svéprávnosti). Jedná se o zajištění respektování práv, vůle a preferencí dané osoby, a to jak ze strany státních orgánů, případné osoby podpůrce (opatrovníka)u zájmů, tak i právního prostředí vůbec (např. v oblasti volebního práva, rodinného a vlastnického práva). Dále jde o zabránění konfliktu zájmů a nevytváření prostoru pro nežádoucí ovlivňování, tedy účinná preventivní opatření, která by na minimum omezovala možnost vzniku střetu zájmů mezi osobou, které je poskytována asistence a osobou, která takovou asistenci poskytuje, jak tomu v praxi často dochází, např. v případech opatrovníků – rodinných příslušníků ve věcech majetku, dědictví a bydlení²⁵. Článek dále vyžaduje záruky přiměřenosti a individuálního přístupu, tedy zásahy státní moci do způsobilosti k právnímu jednání musí být přiměřené skutečným schopnostem a konkrétní situaci dané osoby. Realizace takové podmínky nutně přináší zvýšený požadavek na procesní postup soudů včetně obstarávání odborných podkladů (psychiatrie, psychologie). Vydané rozhodnutí by pak mělo přesně určovat oblasti, ve kterých je způsobilost osoby omezena. Dalším kritériem je podle tohoto článku Úmluvy uplatňování omezení po nejkratší možné dobu a pravidelný přezkum. To znamená, že by neměla existovat možnost zásahu do způsobilosti bez určení doby, po kterou má takové omezení trvat. Současně toto kritérium stanovuje povinnost odpovědných, nezávislých a nestranných orgánů nebo soudů pravidelně přezkoumávat rozhodnutí z úřední povinnosti, nikoliv tedy pouze na návrh. Poslední požadovaným kritériem je zajištění efektivního dohledu nad výkonem opatrovnictví. Tyto záruky zamezující zneužití opatření k uplatnění způsobilosti pak vyžadují podrobnou úpravu práv a povinností opatrovníků.

²⁵ Jana Marečková: „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, [Právní rozhledy 3/2009, s. 86], odst. 5.2.

Čl. 12 odst. 5 Úmluvy obsahuje povinnost smluvních stran zajistit rovné zacházení osobám se zdravotním postižením ve vztahu k právu na majetek. Odráží zkušenost, že právě právo vlastnit majetek a volně s ním nakládat, je osobám se zdravotním postižením často neoprávněně omezováno či odebráno. To znamená, že pokud je taková osoba schopna činit alespoň některá rozhodnutí týkající se majetku, musí jí tato oprávnění zůstat zachována. Při úplném zbavení způsobilosti k právním úkonům však je právo vlastnit majetek osobám s postižením de facto odebráno, protože ho nemohou plně realizovat. Nakládání s majetkem je přitom jedním z nejčastěji užívaných druhů omezení. Ustanovení uvedeného článku dále ukládá smluvním státům povinnost zajistit rovný přístup v oblasti dědění majetku a rovný přístup osob se zdravotním postižením k bankovním půjčkám, hypotékám a dalším formám finančních úvěrů²⁶.

3. Podpůrná opatření v procesu rekodifikace soukromého práva

Práce na aktuálním občanském zákoníku trvaly cca. 10 let. Od devadesátých let působila při Ministerstvu spravedlnosti ČR komise pro rekodifikaci občanského práva tvořená zástupci široké právnické veřejnosti (advokáti, notáři, soudci i akademičtí pracovníci). V roce 2000 pověřil tehdejší ministr spravedlnosti Otakar Motejl dva z jejích členů, profesora Karla Eliáše a docentku Michaelu Zuklínovou, přípravou věcného záměru nového občanského zákoníku. Věcný záměr určil koncepci budoucího zákoníku a základní obrysy řešení klíčových institutů. Usnesením č. 345 ze dne 18. 4. 2001 schválila Vláda ČR věcný záměr nového občanského zákoníku.

V lednu 2005 byla představena první verze návrhu. Poté, co bylo vypracováno paragrafové znění prvních dvou částí návrhu občanského zákoníku, pověřil ministr Pavel Rychetský JUDr. Miloše Tomsu, CSc. vedením reorganizované rekodifikační komise²⁷, která spolu s autory diskutovala navrhovaná řešení, a pomáhala tak dotvořit jejich optimální podobu. Průběžné návrhy jednotlivých paragrafů byly zveřejňovány na internetu a bylo tak umožněno nejširší veřejnosti se již v prvopočátcích spolupodílet na přípravě nového kodexu. Dne 17. 5. 2005

²⁶ Jana Marečková: „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, [Právní rozhledy 3/2009, s. 86], odst. 6.

²⁷ Seznam všech členů komise je dostupný na:

https://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/seznam_clenu_rekodifikacni_komise.pdf

představilo Ministerstvo spravedlnosti veřejnosti první verzi návrhu nového občanského zákoníku a zahájilo k němu veřejnou diskusi²⁸.

První verze návrhu, která byla dokončena o více jak 1 rok dříve než návrh textu Úmluvy, neobsahovala dostatečnou úpravu problematiky zásahů do způsobilosti právně jednat. Jednalo se o části týkající se omezení a zbavení svéprávnosti, resp. podpůrných opatřeních při nezpůsobilosti právně jednat (§ 43–51 návrhu), zákonném zastoupení a opatrovnictví člověka (§ 390–414 návrhu). Přestože některé aspekty tohoto návrhu představovaly pozitivní posun, zejména v komparaci s tehdy platnou úpravou (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník), v kontextu se základními principy Úmluvy přijaté v roce 2006, byl původní návrh ObčZ stále nedostatečný, a to zejména v následujících ohledech:

1. Návrh nedostatečně upravoval alternativní opatření k uplatňování způsobilosti k právním úkonům, která by měla být využívána přednostně před opatřeními, která vycházejí z principu náhradního rozhodování.
2. Návrh umožňoval, aby i nadále docházelo k úplnému zbavování způsobilosti k právním úkonům (svéprávnosti).
3. Návrh nedostatečně upravoval postavení, práva a povinnosti opatrovníků.
4. Mechanismy kontroly opatrovníka a zapojení opatrovance do těchto mechanismů byly upraveny nedostatečně²⁹.

Text návrhu v § 43 (Omezení a zbavení svéprávnosti) stanovoval, že „K omezení svéprávnosti nebo k jejímu zbavení lze přistoupit jen v zájmu osoby, jíž se to týká, po jejím shlednutí a s plným uznáváním jejích práv a její osobní jedinečnosti. Přitom musí být důkladně vzat v úvahu stupeň neschopnosti člověka postarat se o své vlastní záležitosti“. Podle odstavce 2 téhož ustanovení, svéprávnost člověka mohlo omezit a svéprávnosti člověka zbavit jen rozhodnutí soudu způsobem, který stanoví zákon. Paragraf 44 návrhu pak zněl: „Soud zbaví člověka svéprávnosti, je-li neschopný právně jednat pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů (dále jen „závislost na návykové látce“),

²⁸ „Časové mezníky přípravy nového občanského zákoníku“, dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/home/zakony-a-stanoviska/legislativni-proces>

²⁹ Jana Marečková: „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, [Právní rozhledy 3/2009, s. 86], část IV.

anebo na hráčské vášni“. Dle odstavce 2 mělo platit „Je-li člověk z důvodů uvedených v odstavci 1 neschopný právně jednat jen v některých záležitostech, soud rozhodne i o tom, v jakém rozsahu jeho své právnost omezí“. V rozhodnutí mělo být uvedeno, jak je svéprávnost člověka dotčena, jinak nemělo právní účinky. Při změně okolnosti, soud měl své rozhodnutí bezodkladně změnit nebo zrušit, a to i bez návrhu. Významné bylo ustanovení odstavce 5 § 44 návrhu, který zněl „Není-li jiný důvod pro přezkoumání vydaného rozhodnutí, soud je z úřední povinnosti přezkoumá každé tři roky a posoudí, zda jsou důvody pro omezení svéprávnosti nadále dány“. Tento návrh se svou koncepcí prakticky přibližoval aktuálnímu znění § 59 platného ObčZ. Jediný zástupce alternativních opatření pak byla možnost prohlášením určit osobu budoucího opatrovníka upravená v § 46 návrhu, který zněl: „(1) Svěprávný může vyjádřit v očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat přání, aby jeho opatrovníkem byla ustavena určitá osoba. Prohlášení o tom může učinit v listině, opatřené datem a potvrzené dvěma svědky, anebo ve veřejné listině. (2) Prohlášení může být později odvoláno. Pro odvolání prohlášení platí obdobně ustanovení odstavce 1. Tytéž účinky má, pokud listinu obsahující prohlášení zničí ten, kdo je učinil. (3) Svědky mohou být jen osoby, které na prohlášení a jeho obsahu nemají zájem a nejsou nevidomé, neslyšící, němé nebo neznalé jazyka, v němž je prohlášení učiněno. Svědci musí prohlášení podepsat a být s to potvrdit schopnost prohlašujícího jednat, stejně jako i povahu jeho jednání. (4) Nastane-li důvod k omezení svéprávnosti člověka učinivšího takové prohlášení, může ten, kdo byl povolán za opatrovníka, navrhnout v řízení o omezení svéprávnosti soudu, aby jej za opatrovníka ustavil. (5) Je-li osoba povolána za opatrovníka k opatrovnictví podle zjištění soudu způsobilá a pokud se svým ustavením souhlasí, soud ji musí opatrovníkem ustanovit. (6) Je-li prohlášení nebo jeho odvolání pro nedostatek formalit neplatné, soud k němu přihlédne, není-li příčiny pochybovat o vůli toho, kdo je učinil“³⁰.

V období let 2005 až 2007 byly pod patronací Ministerstva spravedlnosti, ale i celé řady dalších institucí (zejména Právnické fakulty v Praze a Olomouci, Ústav státu a práva AV ČR) pořádány konference a diskusní fóra týkající se přípravy návrhu nového občanského zákoníku. Výsledkem této činnosti byla II. verze návrhu, která byla představena dne 19. 5. 2007, a již byla z legislativního hlediska připravena k rozeslání do oficiálního připomínkového řízení. Tento návrh

³⁰ Dostupné na: https://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_verze_2005.pdf

nepřinesl žádný hmatatelný posun v oblasti podporovaného rozhodování. Paragraf 43 upravující omezení a zbavení svéprávnosti zůstal prakticky beze změn. Nově v § 44 odst. 2 stanovoval, že „zbavit člověka svéprávnosti lze, je-li to nezbytné a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům omezení svéprávnosti. Omezit svéprávnost člověka lze, nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření“. Tato opatření však nijak dále nedefinoval. Znění § 46 původního návrhu bylo prakticky v nezměněné podobě v návrhu ObčZ číslo II. upraveno pod § 49³¹.

V červenci 2007 Ministerstvo spravedlnosti požádalo 38 nezávislých expertů o posouzení návrhu, zda je způsobilý k rozeslání do připomínkového řízení. Převážná většina podpořila záměr, byť s řadou doporučení a připomínek. Ministerstvo rozhodlo o dopracování návrhu, který rozdělilo na deset částí. Ke každé z nich ustanovilo skupinu expertů, která měla za úkol připravit finální verzi návrhu. Nad jejich činností měl dohled tzv. Řídící výbor³², který společně s rekodifikační komisí zajišťoval kontinuitu a provázanost jednotlivých oblastí. Činnost skupin byla ukončena v březnu 2008. Následně byl návrh dopracováván a rozeslán počátkem června 2008 do připomínkového řízení. V listopadu roku 2008 si nechalo Ministerstvo spravedlnosti zpracovat „Posudek Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky“, z něhož vyplývá, že nový občanský zákoník je z obsahového hlediska dobře srozumitelný i pro běžné uživatele bez právního vzdělání. Z formálního hlediska Ústav pro jazyk český podtrhl, že je zákoník napsán kultivovaně a je uspokojivě dodržena jazyková pravopisná norma. Upozornil však, že některé výrazové prostředky a pojmy jsou z hlediska dnešního českého jazyka zastaralé s tím, že opětovné zavádění nepoužívaných termínů může hrát i pozitivní roli, zejména pokud diskontinuita jejich užívání uměle vznikla za totalitního režimu³³. Tuto část přípravy ObčZ, ačkoliv přímo nesouvisí s tématem práce, uvádím zcela záměrně, neboť s těmito závěry zásadně nesouhlasím, a to jak z pohledu srozumitelnosti částí textu, tak přínosu užití archaismů.

³¹ Dostupné na: https://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_s_DZ_verze_2007.06.03.pdf

³² Dostupné na: https://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/seznam_clenu_ridiciho_vyboru.pdf

³³ „Časové mezníky přípravy nového občanského zákoníku“, dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/home/zakony-a-stanoviska/legislativni-proces>

V lednu 2009 Ministerstvo spravedlnosti předložilo návrh občanského zákoníku společně s návrhem zákona o obchodních korporacích a zákonem o mezinárodním právu soukromém vládě k dalšímu projednání. V tomto návrhu, do něhož byly zapracovány četné připomínky z minulého období, jsou poprvé upraveny instituty vybraných podpůrných opatření prakticky v totožné podobě, v jaké je normuje platné znění ObčZ. Odlišnosti bychom našly u navrhovaného znění § 38 (Předběžné prohlášení), kde v návrhu absentuje 3 odstavce upravující vedení seznamu prohlášení pořízených formou veřejné listiny. Naproti tomu v platném znění ObčZ chybí ustanovení § 42 návrhu, které stanovovalo, že „Nastane-li důvod pro omezení svéprávnosti člověka, může osoba jím povoláná za opatrovníka navrhnout, aby byla opatrovníkem jmenována; pokud návrh nepodá, zjistí soud její stanovisko. Je-li tato osoba způsobilá k opatrovnictví, soud ji s jejím souhlasem opatrovníkem jmenuje“. Vypuštěním tohoto ustanovení z textu ObčZ v průběhu následujících prací došlo k posunu číselného označení paragrafů upravujících podpůrná opatření. Další odlišnost obsahoval návrh § 50 (§ 49 ObčZ, Zastoupení členem domácnosti), kdy mezi vyjmenovanými oprávněnými zástupci v návrhu chyběla osoba, která se zastoupeným žila ve společné domácnosti alespoň 3 roky. V návrhu § 55 (§ 54 ObčZ) pak nebyl obsažen odstavec 2, který v platném znění upravuje zánik zastoupení. Z uvedeného vyplývá, že jde o rozdíly nezásadní, a lze tedy říci, že současná právní úprava vybraných podpůrných opatření byla zformována v období let 2007 až 2008. Doplnění třetího odstavce § 39 (Předběžné prohlášení) bylo provedeno během meziresortního připomínkového řízení na podzim roku 2010.

V rámci meziresortního připomínkového řízení, uskutečněného v období měsíců únor až duben 2011, v němž bylo k návrhu nového občanského zákoníku uplatněno zhruba 2500 připomínek, z toho 1300 připomínek označených jako zásadní, bylo odstraněno navrhované znění § 42, a v nově označeném § 49 (Zastoupení členem domácnosti), byl výčet oprávněných zástupců doplněn o chybějící společně žijící osobu. Poslední změna týkající se doplnění ustanovení § 54 o druhý odstavec již byla obsažena v návrhu občanského zákoníku, který vláda ČR schválila na svém zasedání 18. května 2011 usnesením č. 357 (sněmovní tisk č. 362)³⁴. Z časové osy začleňování současné platné úpravy vybraných podpůr-

³⁴ „Časové mezníky přípravy nového občanského zákoníku“, dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/home/zakony-a-stanoviska/legislativni-proces>

ných opatření pak dle mého názoru zcela evidentně vyplývá, že tato byla doslova vynucena mezinárodním závazkem České republiky v podobě Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením, kterou ČR podepsala a následně ratifikovala. V této souvislosti považuji za vhodné zmínit skutečnost, že Ministerstvo spravedlnosti zvažovalo v rámci ratifikačního procesu uplatnění výhrady k čl. 12 Úmluvy. Taková výhrada by byla neslučitelná s předmětem a účelem Úmluvy a podle čl. 46 by musela být považována za neplatnou.

KAPITOLA 2

PŘEDBĚŽNÉ PROHLÁŠENÍ

Omezení svéprávnosti je v současném ObčZ pojato jako krajní prostředek zásahu státní moci do způsobilosti člověka nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (svéprávnosti), které má být použito pouze tehdy, pokud by mírnější opatření nepostačovala. Těmito mírnějšími nástroji jsou podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, jejichž užití podstatně méně závažným způsobem zasahuje do základních lidských práv. ObčZ upravuje celkem tři takováto opatření, a to předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti. Jak vypovídá samotný název oddílu ObčZ, tyto instituty mohou využít pouze fyzické osoby (v souladu s ustanovením § 23 ObčZ tedy výhradně člověk), s kumulativní podmínkou zletilosti³⁵. Tato kapitola se bude podrobněji věnovat prvému z nich.

I. Obsah předběžného prohlášení

Předběžné prohlášení (§ 38 až 44 ObčZ) je opatřením preventivní povahy, jehož smyslem je umožnit člověku závazně projevit svou vůli, jak mají být spravovány jeho záležitosti, a to pro případ, že v budoucnu nebude moci, např. pro rozvíjející se duševní chorobu, spravovat své záležitosti sám. Jedná se o právní jednání, které vyvolává v něm vyjádřené právní následky, ale také právní následky, jež plynou ze zákona, zvyklostí a dobrých mravů (§ 545 ObčZ). Při jeho sepišování je tedy nutné dodržet veškeré zákonem požadované náležitosti, a to jak

³⁵ § 30, odst. 1, věta druhá ObčZ „Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku“.

obecné, tak i náležitosti zvláštní, mezi které patří zejména forma prohlášení. Vlastní vůli lze v předběžném prohlášení projevit v několika směrech, a to:

- 1) aby byly záležitosti člověka spravovány určitým způsobem,
- 2) aby záležitosti člověka spravovala určitá osoba,
- 3) aby se se určitá osoba stala opatrovníkem člověka.³⁶

1. Správa záležitostí určitým způsobem

Tato správa se týká řady různých životních situací, které je možné pod ni zahrnout. Zejména půjde o určení, jakým způsobem má být nakládáno s konkrétním majetkem, včetně označení jeho částí, jež mají být darovány, prodány nebo pronajaty, včetně určení, jak má být naloženo se získanými prostředky. Lze také vyjádřit přání týkající se místa jeho dalšího bydliště, či přání setrvat v místě bydliště dosavadního, samozřejmě pokud to, s ohledem na míru postižení a ochranu dotčeného, bude možné. Rovněž je možné označit specializované zařízení, do něhož má být člověk umístěn v případě, že bude s ohledem na jeho zdravotní stav vyžadovat nepřetržitou odbornou péči. V souladu s ustanovením § 547 ObčZ však musí v prohlášení uvedené přání obsahově i účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu. Nelze tedy například určit, že v případě umístění člověka do předem vybraného specializovaného zařízení, s ním má být rovněž umístěn zcela svéprávný potomek (§ 580 odst. 2).

2. Správa záležitostí určitou osobou

Určením konkrétní osoby správce pro správu majetkových záležitostí v předběžném prohlášení, je vyloučeno jmenování opatrovníka pro tyto záležitosti. Na toto opatření se bude vztahovat ustanovení § 470 ObčZ, podle něhož pokud není správce jmění znám, odmítne jednat v zájmu zastoupeného, zanedbává svou povinnost nebo nemůže jmění spravovat, uvedená výluka neplatí a opatrovník může být jmenován také pro tyto záležitosti. Pro samotný výkon správy majetkových záležitostí se použije úprava obsažená v § 1400 ObčZ an. Podle ní platí vyvratitelná právní domněnka, že správce právně jedná jako zástupce vlastníka a své

³⁶ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 221.

povinnosti plní osobně. Přenést svou působnost nebo dát se jinak zastoupit může pouze při jednotlivém právním jednání, a v takovém případě odpovídá s touto osobou beneficiantovi společně a nerozdílně (§ 1401). S tím by měl člověk při sepisování prohlášení počítat a zvážit, jestli vyloučí možnost, aby se dal určený správce zastoupit třetí osobou, případně sám označit náhradního správce. V prohlášení o určité osobě správce je také možné určit, zda se bude jednat o správu prostou nebo plnou. Tedy buď bude správce činit vše, co je nutné k zachování cizího majetku v případě správy prosté (§ 1405), nebo bude dbát o rozmnožení a uplatnění majetku v zájmu beneficianta při správě plné (§ 1409). Při prosté správě nesmí správce bez souhlasu beneficianta změnit účel spravovaného majetku (§1406). K. ČUHELOVÁ³⁷ k tomuto uvádí, že je možné, aby člověk dal souhlas se změnou účelu spravovaného majetku předem, přímo v prohlášení. Současně přitom může definovat podmínky, při jejichž splnění je souhlas dán. V případě, kdy beneficiant již bude omezen ve svéprávnosti, a neudělil souhlas předem, bude jej muset dát opatrovník, pokud bude jmenován.

V případě, že půjde o nikoliv běžnou záležitost, pak pouze se souhlasem soudu (§461). ObčZ totiž neupravuje řešení situace, kdy beneficiant v době, kdy je nutný jeho souhlas, již není plně svéprávný a souhlas nedal dopředu v prohlášení, což K. ČUHELOVÁ³⁸ považuje za chybu. Další otázky se vztahují k povinnostem správce, který musí svou působnost vykonávat a povinnosti plnit s péčí řádného hospodáře (§ 1411). Správce pak má oznamovací povinnost vůči beneficiantovi a osobě, jež dohlíží na správu majetku nebo osobu beneficianta, a to v případech, kdy má vlastní zájem sledující majetkový prospěch, který může být v rozporu se zájmem beneficianta. Podle názoru K. ČUHELOVÉ³⁹ je možné v prohlášení tak označit nejen osobu správce, ale i osobu, vůči níž bude mít správce oznamovací povinnost. Pokud taková osoba nebude, měl by správce v případě omezení svéprávnosti beneficianta oznamovací povinnost vůči opatrovníkovi.

3. Určitá osoba opatrovníka

Speciálním institutem, který slouží k ochraně člověka při jeho snížené schopnosti samostatně právně jednat je opatrovnictví člověka. Jeho úprava je

³⁷ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654).

³⁸ Tamtéž, s. 222.

³⁹ Tamtéž, s. 223

v ObčZ systematicky od podpůrných opatření a je obsažena v § 465 až 485 hlavy III., která upravuje zastoupení. Tato ustanovení se pak použijí i pro samotnou činnost opatrovníka, který byl v předběžném prohlášení určen. Smyslem opatrovnictví je ochrana zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv (§ 457).

Pro osoby opatrovníka vyplývají ze zákona určitá omezení, které je nutné brát v potaz při sepisování prohlášení. Podle § 63 nelze jmenovat opatrovníkem osobu, která není způsobilá právně jednat, dále osobu, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance, ale ani provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá, nebo které mu poskytuje služby, či osobu, která je závislá na tokovém zařízení. Vzhledem k tomu, že znění § 38 ObčZ blíže neupravuje, jakým způsobem se má určená osoba opatrovníkem stát, bude se podle mého názoru postupovat podle ustanovení § 471 odst. 2 (jmenování opatrovníka navrženého opatrovancem), neboť opatrovnictví na rozdíl od zákonného zastoupení vzniká až rozhodnutím soudu (§ 463 a 465). Může tedy nastat situace, kdy v prohlášení označená osoba nebude soudem jmenována pro nezpůsobilost opatrovnictví vykonávat. Vždy však bude nutné takové rozhodnutí zdůvodnit potřebou ochrany zájmů člověka. Dojde-li ke střetu mezi opatrovníkem a opatrovancem, nebo takový střet hrozí, jmenuje soud kolizního opatrovníka (§ 460). Při určování opatrovníka bude člověk sepisující prohlášení rovněž respektovat ustanovení § 464, podle něhož lze mimo případy správy jmění jmenovat pouze jednoho opatrovníka. Je tedy vhodné zvážit, zda určit jednoho nebo více opatrovníků pro správu majetku a dalšího pro opatrovnictví osoby samé, nebo pouze jednoho opatrovníka. Není rovněž vyloučeno kombinovat v předběžném prohlášení obě výše uvedené možnosti, tedy určit správce pro majetkové otázky a osobu opatrovníka pro samotné opatrovnictví osoby.

4. Ochrana práv třetích osob

V platném znění ObčZ není v souvislosti s předběžným prohlášením nijak řešena úprava ochrany třetích stran, ačkoliv zahraniční právní předpis⁴⁰, který byl tvůrcům ObčZ inspirací, takovou ochranu poskytuje, kdy podle ustanovení § 284h odst. 2 se třetí osoba smí s důvěrou opřít o účinnost předběžného prohlášení, pokud jí zmocněnec při uskutečnění jednání jako zástupce předloží potvrzení o re-

⁴⁰ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch – ABGB (Vše)obecný zákoník občanský – občanský zákoník na českém území platný v letech 1812-1950, některá ustanovení až do roku 1965; v Rakousku a Lichtenštejnsku platný dodnes.

gistraci nabytí účinnosti předběžného prohlášení v Rakouském centrálním registru zastupování⁴¹. ObčZ však obdobnou úpravu neobsahuje. V předběžném prohlášení označený opatrovník se jím stává až dnem, kdy je jmenován soudem (viz výše), přičemž v rozhodnutí je určen rozsah opatrovníkových práv a povinností. K překročení oprávnění by tedy nemělo docházet v případech, že jednající opatrovník předloží druhé straně soudní rozhodnutí, ve kterém jsou vymezena práva a povinnosti. Dojde-li přece jen k takovému překročení oprávnění, bude zřejmě nutné postupovat podle obecného ustanovení o zastoupení upraveného v § 440 ObčZ. Odlišné však bude řešení situace ohledně překročení působnosti určeného správce. V tomto případě se však uplatní ustanovení § 42 ObčZ (blíže v části V. této kapitoly), kdy soud rozhoduje o plnění podmínky stanovené v prohlášení. Pro odpovědnost správce při překročení stanovené působnosti se pak použijí ustanovení § 1420 a 1421.

II. Formy předběžného prohlášení

Obecně se v ObčZ užívá princip „bezformálnosti“ právního jednání, podle něž má každý právo zvolit si pro své právní jednání libovolnou formu, pokud není ve volbě omezen ujednáním nebo zákonem (§ 559). V některých případech zákon určitou formu takového jednání vyžaduje, a to zejména tam, kde je kladen větší důraz na právní jistotu subjektů a ochranu třetích osob. Vzhledem k závažnosti předběžného prohlášení, vyžaduje zákon pro tento druh právního jednání přísnější formu. Projev vůle obsažený v předběžném prohlášení je totiž uplatňován až v době, kdy již člověk, který ji sepsal, není způsobilý právně jednat. Pro prohlášení je zákonem vyžadována písemná podoba, přičemž je možné jej sepsat jak formou veřejné listiny, nebo před svědky za splnění dalších podmínek formou soukromé listiny.

K platnosti jednání učiněného v písemné formě je podle ustanovení § 561 odst. 1 ObčZ vyžadován podpis jednajícího. Text může být sepsán vlastní rukou, rukou jiné osoby nebo pomocí psacího stroje. Písemná forma je zachována i v případě, že je právní jednání učiněno elektronickými nebo jinými technickými prostředky umožňujícími zachycení jeho obsahu a určení jednající osoby (§ 562

⁴¹ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 228.

odst. 1). V takovém případě je možné písemnost i elektronicky podepsat, přičemž náležitosti elektronického podpisu stanoví zvláštní předpis⁴². V praxi si však nedovedu takový způsob představit, a to i s ohledem na zákonem požadované potvrzení dvěma svědky. Obvykle totiž bývá elektronicky zhotovená písemnost vytištěna a následně podepsána.

1. *Veřejná listina*

Současný ObčZ již obsahuje úpravu soukromých a veřejných listin, která v předchozím občanském zákoníku absentovala, přičemž bylo nutné se opírat o ustanovení § 129 a 134 OSŘ. Veřejná listina je nyní upravena v ustanoveních § 567 až 569. Veřejnou listinou se rozumí listina vydaná orgánem veřejné moci v mezích jeho pravomoci, nebo listina, kterou za veřejnou prohlásí zákon. Uvedené neplatí, pokud listina trpí takovými vadami, že se na ni hledí, jako by veřejnou listinou nebyla. Jedná se tedy o pozitivní vymezení, listiny, které nemají uvedenou povahu, jsou listiny soukromé. Podmínka vydání v mezích pravomoci příslušného orgánu je splněna, byla-li listina vyhotovena při plnění jeho oprávnění vykonávat veřejnou moc v oblasti své působnosti a zákonem stanovenými právními prostředky, nikoliv z pozice subjektu soukromoprávního vztahu. Mezi listiny, které jsou zvláštním předpisem prohlášeny za veřejné, patří mimo jiné, notářské zápisy podle § 6 notářského řádu⁴³.

Podle K. ČUHELOVÉ⁴⁴ „předběžné prohlášení sepsané notářem spadá do kategorie potvrzení, kdy je třeba hodnotit při dokazování jeho pravost i pravdivost jeho obsahu, na rozdíl od veřejných listin obsahujících nařízení nebo prohlášení orgánu, kdy soud hodnotí jen pravost, nikoliv správnost listiny“. S tímto závěrem si dovolím nesouhlasit. Podle § 2 notářského řádu se výkonem notářství rozumí, mimo jiné, sepisování veřejných listin o právních jednáních. Dle ustanovení § 6 notářského řádu jsou notářské zápisy veřejnými listinami, jestliže splňují náležitosti stanovené pro ně tímto zákonem. Tyto náležitosti pak vyjmenovává § 63 notářského řádu. Pokud tedy bude předběžné prohlášení sepsáno formou notářského zápisu za dodržení požadovaných náležitostí, není pochyb o tom, že půjde o

⁴² Zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu, ve znění pozdějších předpisů

⁴³ Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁴ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 233.

veřejnou listinu. Jiná možnost jak pořídit předběžné prohlášení formou veřejné listiny vlastně ani není přípustná. Podle § 568 odst. 1 ObčZ platí, že pokud je nějaká skutečnost potvrzena ve veřejné listině, zakládá to vůči každému plný důkaz o původu listiny od orgánu nebo osoby, které ji zřídily, o době pořízení listiny, jakož i o skutečnosti, o níž původce veřejné listiny potvrdil, že se za jeho přítomnosti udála nebo byla provedena, dokud není prokázán opak. Odstavec 2 § 568 pak stanoví, že zachycuje-li veřejná listina projev vůle osoby při právním jednání a je-li jednajícím podepsána, zakládá to vůči „každému“ plný důkaz o takovém projevu vůle. To platí i v případě, že byl podpis jednajícího nahrazen způsobem, který stanoví zákon. Z uvedeného podle mého názoru vyplývá, že pravdivost obsahu předběžného prohlášení (jeho správnost) již není nutné hodnotit, neboť je dána přímo ze zákona. Ačkoliv jde v případě ustanovení § 134 OSŘ o veřejno-právní úpravu, výše uvedeným striktně formálním výkladem by zůstal zakonzervován stav z doby, kdy hmotněprávní úprava veřejných listin chyběla. Současně by ztrácel smysl právní význam veřejné listiny spočívající v tom, že vůči každému zakládá plný důkaz.

K výkladu tohoto pojmu uvádí např. M. Zuklínová, že: *„Plný důkaz je takový důkaz, který není třeba ničím doplňovat, je to důkaz, který dává natolik úplnou informaci o dané skutečnosti, že – zpravidla – soud se musí s takovým důkazem spokojit a žádné další důkazy – pokud jde o skutečnost ve veřejné listině potvrzenou – nepožadovat. Ale naopak: protože je toto pravidlo formulováno jako vyvratitelná domněnka, lze vždy tvrdit opak, resp. něco jiného, a přinést k tomu důkazy. Pokud jde o roli soudu, celkem jasná pravidla stanoví předpisy pro nesporné řízení na straně jedné, a předpisy pro řízení sporné na straně druhé.“*⁴⁵

Pro předběžné prohlášení sepsané formou veřejné listiny platí speciální pravidlo, upravené v § 39 odst. 3, který stanoví, že pokud je obsahem prohlášení pořízeného touto formou určení, kdo se má stát opatrovníkem, je ten kdo veřejnou listinu sepsal, povinen do neveřejného seznamu vedeného podle jiného zákona⁴⁶ údaje o tom, kdo prohlášení pořídil, kdo je sepsal a kdo je povolán za opatrovníka.

⁴⁵ doc. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc., „Soukromá listina a veřejná listina“, dostupné na: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/komentar-k-noz-soukroma-listina-a-verejna-listina>

⁴⁶ Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

2. *Soukromá listina*

Úprava soukromých listin je obsažena v ustanoveních § 565 a 566 ObčZ. Zákon přitom nestanoví, co je to soukromá listina. Použitím výkladu z opaku (argumentum a contrario) z vymezení veřejné listiny, kterou zákon definuje, dovodíme, že pokud listina není veřejná (blíže viz předchozí oddíl), je soukromá. Paragraf 565 stanoví, že jestliže se někdo (kdokoliv) dovolává soukromé listiny, je na něm, aby dokázal pravost a správnost této listiny. To znamená, že ten, kdo se dovolává soukromé listiny a skutečností v ní zachycených, musí dokázat, že jednala právě ta osoba, která je v listině uvedena, a dále že obsah listiny je v souladu s její vůlí. Pro soukromou listinu je dále stanoveno, že pokud je listina použita proti osobě, která ji zjevně podepsala, nebo proti jejímu právnímu nástupci, platí vyvrátitelná domněnka, že pravost a pravdivost listiny uznávají, dokud není prokázán opak. Obecně právní jednání vyžaduje podpis jednajícího, a to pod sankcí neplatnosti (§ 561). Jedná se však o neplatnost relativní. V případě, že listina není jednáním podepsána, je na tom, kdo ji použil vůči jiné osobě (např. třetí osobě, dlužníkovi), je povinen dokázat, že listina skutečně pochází od té osoby, o níž to tvrdí (§ 566 odst. 1). V případě sepisování předběžného prohlášení formou soukromé listiny pak zákonodárce i s ohledem na výše uvedenou závažnost tohoto právního jednání, vyžaduje zpřísněnou formu. Podle ustanovení § 39 ObčZ musí být prohlášení sepsané v této formě opatřeno datem a potvrzeno dvěma svědky. Svědci o sobě v potvrzení musí uvést údaje, podle nichž je lze zjistit. Svědci musí prohlášení podepsat a být schopni potvrdit schopnost prohlašujícího jednat i obsah jeho prohlášení.

III. Zvláštní formy předběžného prohlášení

Obecná úprava právního jednání v písemné formě těch osob, které nemůžou číst a psát, je obsažena v ustanovení § 563 ObčZ. Znění § 40 je ve vztahu k obecnému ustanovení pak úpravou speciální, kterou je nutno při sepisování prohlášení respektovat.

1. Osoby nevidomé, nebo které nemůžou nebo neumí číst a psát

Pokud je předběžné prohlášení činěno osobou, která je nevidomá, případně která neumí nebo nemůže číst a psát, pak je nutné, aby jí bylo prohlášení nahlas přečteno svědkem. Nesmí se však jednat o svědka, který prohlášení sepisoval (§ 40 odst. 1). Následně takto handicapovaná osoba činící prohlášení musí před svědky potvrdit, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Tyto dvě podmínky, tedy přečtení prohlášení a následné potvrzení jeho obsahu je nutné dodržet⁴⁷. Pokud uvedený postup nebude dodržen, půjde podle mého názoru o vadu v podobě nedostatku formy, přičemž taková vada způsobuje neplatnost právního jednání (§ 582 odst. 1). Konvalidace takové vady by byla možná pouze v případě, že člověk činící prohlášení bude v té době stále způsobilý právně jednat. K realizaci vůle obsažené v prohlášení však dochází až v okamžiku, kdy již člověk, který je učinil, není zcela způsobilý samostatně právně jednat. Nedostatek formy je v případě předběžného prohlášení osoby, která je nevidomá, neumí nebo nemůže číst a psát natolik závažný, že by měl soud přihlídnout k neplatnosti takového jednání i bez návrhu (§ 588, absolutní neplatnost), pokud ovšem nepoužije ustanovení § 44 (viz část VII této kapitoly).

2. Prohlášení osoby se smyslovým postižením

Podle ustanovení § 40 odst. 2 ObčZ je pro prohlášení, které činí osoba se smyslovým postižením, která nemůže číst a psát, nutné splnění podmínky tlumočení obsahu listiny takovým způsobem, který si zvolila, přičemž se nesmí jednat o totožného svědka, který prohlášení sepsal. Další podmínka se týká nároků ostatních svědků, kdy zákon vyžaduje, aby všichni ovládali způsob dorozumívání, kterým je obsah tlumočen. Poslední podmínka vyžaduje, aby ten, kdo prohlášení činí, před svědky zvoleným způsobem dorozumívání potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Pokud nejsou uvedené podmínky splněny, jde o nedostatek formy a platí obdobné, jako v předchozím případě. Komunikační systémy neslyšících a hluchoslepých osob jsou upraveny ve speciálním zákoně⁴⁸. Rozumí se jimi český znakový jazyk a komunikační systémy vycházející z českého jazyka. Český zna-

⁴⁷ Pozn. autora: obdobnou úpravu obsahuje i § 1535 ObčZ, a to v otázkách závěti vyhotovené formou soukromé listiny.

⁴⁸ Zákon č. 188/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých, ve znění pozdějších předpisů.

kový jazyk je tvořen specifickými vizuálně pohybovými prostředky, tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Pro osoby hluchoslepé je český znakový jazyk využíván v taktilní formě, spočívající ve vnímání výrazových prostředků prostřednictvím hmatu.

IV. Odvolání předběžného prohlášení

K výslovnému odvolání prohlášení se podle ustanovení § 41 odst. 1 ObčZ vyžaduje projev vůle učiněný ve formě předepsané v § 39 odst. 1, tedy ve formě veřejné nebo soukromé listiny.

1. Odvolání prohlášení

Samotné sepsání předběžného prohlášení není přímo spojeno s právními následky, protože učiněný projev vůle je účinný až od okamžiku, kdy je člověk, který prohlášení sepsal, nezpůsobilý právně jednat. Je proto umožněno prohlášení odvolat. Podle K. ČUHELOVÉ je možné i částečné odvolání prohlášení, např. za situace, kdy člověk sepíše prohlášení, ve kterém projeví vůli v tom směru, jakým způsobem mají být spravovány jeho záležitosti, a současně, aby je spravovala určitá osoba. Posléze však změní názor ohledně určené osoby, a odvolá prohlášení pouze v této části, přičemž ve zbytku zůstane beze změn⁴⁹. Pokud je prohlášení odvoláno, nemůže již být obnoveno, a je nutné případně sepsat nové. Z ustanovení § 41 odst. 1 vyplývá, že odvolání musí být učiněno ve shodné formě, jako bylo učiněno a za splnění všech podmínek, které zákon požaduje pro sepsání prohlášení. Soukromá listina bude muset být podepsána dvěma svědky, v případě odvolání prohlášení, které učinila osoba nevidomá či se smyslovým postižením budou muset být splněny všechny předpoklady dané ustanovením § 40 (viz předchozí části). V případě odvolání prohlášení o určení osoby opatrovníka, které bylo pořízeno ve formě notářského zápisu, je nutné údaj o tomto odvolání zapsat do neveřejného seznamu vedeného podle zvláštního předpisu⁵⁰. Domnívám se však, že s ohledem na právní význam, který zákon přikládá veřejné listině, že je možné realizovat odvolání prohlášení učiněného formou soukromé listiny za pomoci kvalifikovanější formy, tedy notářským zápisem (veřejnou listinou).

⁴⁹ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 239.

⁵⁰ Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

2. *Zničení listiny*

Podle úpravy obsažené v ustanovení § 41 odst. 2 ObčZ je možné vyvolat účinky odvolání také zničením listiny obsahujícím prohlášení. Zničení listiny však může provést pouze člověk, který prohlášení učinil, přičemž lze použít různé způsoby, např. přeškrtnání podpisů nebo vymazání textu, spálení, roztrhání nebo použití skartovacího stroje. Měl však jednat v úmyslu listinu zničit, neboť neúmyslné zničení by nemělo vyvolávat právní následky.

V. **Účinnost prohlášení s podmínkou**

Pokud se prohlášení bude týkat jiné záležitosti, než povolání opatrovníka a současně bude jeho účinnost vázaná na podmínku, rozhodne o splnění této podmínky soud (§ 42). Soud bude rozhodovat v samostatném řízení o předběžném prohlášení. Pokud však bude obsahem pouze označení opatrovníka, bude soud rozhodovat v řízení o opatrovnictví člověka. Tyto podmínky se budou zpravidla týkat běžných životních situací, které pravděpodobně nastanou v budoucnu, např. potomek dosáhne zletilosti, dostuduje, uzavře sňatek, s tím, že pokud se tak stane, obdrží část z majetku člověka, který v uvedené době již nebude moci projevit vůli. Rozhodnutím soudu o splnění podmínky bude „postaveno na jisto“⁵¹, že prohlášení je účinné, a je v souladu s přáním člověka.

VI. **Podstatná změna okolností**

Změní-li se okolnosti zjevně tak podstatným způsobem, že člověk, který prohlášení učinil, by je za nových okolností neučinil, nebo s jiným obsahem (*clausula rebus sic stantibus*), soud prohlášení změní nebo zruší (§ 43). Podmínkou takového rozhodnutí však je, že by jinak člověku, který prohlášení učinil, hrozila závažná újma. Podle důvodové zprávy k tomuto ustanovení⁵², může k takové situaci dojít, například pokud je prohlášením povolán za opatrovníka manžel nebo osvojenec člověka, ale manželství nebo osvojení následně zanikne. Soud však před vydáním rozhodnutí o změně nebo zrušení prohlášení musí vyvi-

⁵¹ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 241.

⁵² prof. Dr. JUDr. Eliáš, Eliáš, K a kol., Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 90.

nout potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož prohlášení rozhoduje, a to i za použití člověkem zvoleného způsobu dorozumívání, tedy v řízení zjistí názor dotčené osoby a zda jí hrozí újma.

VII. Neplatnost prohlášení

V ustanovení o neplatnosti předběžného prohlášení nebo jeho odvolání (§ 44) se uplatňuje zásada autonomie vůle, kdy soud nemůže tato jednání přehlédnout a považovat je za právně bezvýznamné. I přes jejich neplatnost pak musí vzít obsah prohlášení v úvahu a přihlédnout k němu. Vzhledem k závažnosti prohlášení není možné zcela ignorovat vůli člověka, který ve svém prohlášení vyjádřil přání, aby určitá osoba byla nebo naopak v případě odvolání nebyla jeho opatrovníkem nebo správcem, případně přání, jakým způsobem mají nebo nemají být spravovány jeho záležitosti. Problematice platnosti předběžného prohlášení jsem se věnoval v části „Zvláštní formy předběžného prohlášení“ této kapitoly. Prohlášení však může být neplatné nejen z důvodu nedostatku formy, ale také například pokud v něm člověk projeví vůli, aby bylo plněno něco nemožného (§ 580 odst. 2), nebo aby jeho záležitosti byly spravovány způsobem, který se zjevně přičí dobrým mravům, odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek (§ 588).

KAPITOLA 3

NÁPOMOC PŘI ROZHODOVÁNÍ

Shodně jako předběžné prohlášení, je institut nápomoc při rozhodování koncipován jako mírnější opatření k omezení svéprávnosti. Vychází z principu podporovaného rozhodování zakotveného Úmluvou OSN. Jeho užití tak méně závažným způsobem zasahuje do přirozených práv člověka.

I. Obsah institutu nápomoci

Podstatou institutu nápomoc při rozhodování (§ 45 až 48 ObčZ) je poskytnutí asistence (podpory) osobou podpůrce jiné zletilé osobě (podporovaný), realizované na základě smlouvy, jež musí být schválena soudem. Na rozdíl od opatrovníka, který v určených záležitostech jedná místo svého opatrovance, jedná v případě nápomoci osoba sama s asistencí podpůrce. Z ustanovení § 45 vyplývá,

že pokud postačí, aby člověk, který je stížený duševní poruchou působící mu při rozhodování potíže, měl podpůrce, který bude jednat společně s ním, není nutné takto stíženého člověka omezovat ve svéprávnosti. To znamená, že zdravotně postižený člověk má plně zachovánu svéprávnost, a rozhoduje se na základě své svobodné vůle, avšak s pomocí další osoby (podpůrce). Zůstává tak plně zodpovědný za správu svého majetku. Lze říci, že jedná o faktické opatření, kdy osoba podpůrce má funkci kvazi poradce, který má podporované osobě pomoci pochopit, o jaké konkrétní jednání jde a jaké jsou jeho důsledky, popř. jí pomáhá v komunikaci s okolím. Rozhodující jsou však přání a vůle podporovaného. Podle K. ČUHELOVÉ je „nápomoc vhodná zejména v případech lehkého intelektuálního handicapu, selhání mentálních schopností v důsledku věku a dočasné nesvéprávnosti způsobené nemocí. V těchto případech je totiž člověk nezávislý, žije obvykle sám, může se o sebe postarat, pokud jde o osobní péči, hygienu a nákupy. Je obecně schopný se postarat o sebe a své věci, potřebuje ale radu v určitých záležitostech, zpravidla při výkonu svých práv a správě majetku“⁵³.

1. Osoba podpůrce

Zákon připouští, aby podpůrců bylo i více, nijak však nespécifikuje požadavky kladené na jeho osobu. Ze smyslu institutu nápomoci však vyplývá, že podpůrce musí být zletilý a být schopen účinnou podporu poskytnout. Nemělo by tedy připadat v úvahu, že by sám byl stížen obdobně jako podporovaný, nebo omezen ve svéprávnosti. Může se jednat o blízkého příbuzného, přítele, nebo jakéhokoliv jiného člověka, který má zájem o osobu, jíž bude poskytovat potřebnou podporu. Domnívám se, že bylo vhodné stávající úpravu rozšířit alespoň o obecná omezení ve vztahu k osobě podpůrce, přičemž inspirací by mohla být stávající úprava opatrovníka, konkrétně § 63 ObčZ, který mimo jiné stanoví, že opatrovníkem nelze jmenovat osobu nezpůsobilou právně jednat, ani provozovatele zařízení, které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení.

II. Smlouva o nápomoci

O nápomoci musí podpůrce s podporovaným uzavřít smlouvu, primárně v písemné formě, jejíž účinnost je podmíněna schválením soudu (odkládací pod-

⁵³ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 248.

mínka). Úprava schválení smlouvy o nápomoci a jejího odvolání je obsažena v zákoně o zvláštních řízeních soudních (ZŘS).

1. Obsah smlouvy

Smlouvou o nápomoci (§ 46), se podpůrce zavazuje podporovanému, že:

- bude s jeho souhlasem přítomen při jeho právních jednáních,
- zajistí mu potřebné údaje a sdělení,
- bude mu nápomocen radami.

Smlouvou lze vymezit, při jakých konkrétních záležitostech či druzích jednání bude nápomoc poskytována, a ve kterých bude podporovaný naopak jednat zcela samostatně. Z okruhu možných záležitostí, kterých se může nápomoc týkat, lze jmenovat např. správu majetku mimo běžných záležitostí, vyřizování státní sociální podpory nebo přímých i nepřímých důchodů, soudní řízení v jakékoliv věci, ale i asistenci při rozhodování o případném postoupení léčby nebo lékařského zákroku. Typickým příkladem může být senior, kterému by po ztrátě partnera mohlo činit potíže spravovat dědictvím nabytý majetek.

2. Schválení soudem

Pro smlouvu je podle ustanovení § 46 odst. 2 ObčZ předepsána písemná forma. Pokud není uzavřena v této formě, je nutné, aby strany projevíly vůli takovou smlouvu uzavřít před soudem. Vzhledem k tomu, že její účinnost je, jak bylo uvedeno výše, podmíněna schválením soudu, nabývá smlouva účinnosti až v den, kdy rozhodnutí o schválení nabylo právní moci (blíže viz kapitola 5/II). Při schvalování smlouvy pak soud posuzuje, zda zájmy podpůrce neodporují zájmům podporované osoby, přičemž v případě zjištění protichůdných zájmů smlouvu neschválí.

III. Práva a povinnosti podpůrce

Zařazením úpravy institutu nápomoc při rozhodování do ObčZ byl plněn požadavek Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením. Tato úmluva v čl. 12 odst. 4 vyžaduje, aby smluvní státy přijaly odpovídající a účinná opatření

zamezující zneužití⁵⁴. Z uvedeného důvodu zákonodárce upravil alespoň v obecných rysech povinnosti podpůrce.

1. Povinnosti podpůrce

Ustanovení § 47 ObčZ je koncipováno jako zakazující a příkazující. V prvním odstavci stanoví, co podpůrce nesmí činit, ve druhém pak stanovuje povinnosti pro výkon funkce podpůrce. Ten nesmí ohrozit zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním, například ho nabádat k účasti v pro něj nevýhodném smluvním vztahu nebo k přijetí nevhodného rozhodnutí, z kterého by podporovanému vznikla újma. Rovněž nesmí postupovat takovým způsobem, jímž by se na úkor podporovaného bezdůvodně obohatil. Tento postup by bylo možno kvalifikovat jako závažné porušení jeho povinností, které by odůvodňovalo postup podle § 48 (viz níže).

2. Signace podpůrce

Při plnění svých povinností postupuje podpůrce vždy v souladu s rozhodnutími podporovaného (§ 47 odst. 2). Zvláštní oprávnění má podpůrce v případech, kdy podporovaný právně jedná v písemné formě. V těchto případech může na listinu připojit svůj podpis s vyznačením své funkce, případně i údaj o poskytnuté podpoře. Nejedná se však o obligatorní náležitost, a tento podpis v žádném případě nenahrazuje podpis podporovaného, který naopak ze zákona povinný je (srov. § 561). Význam takto připojeného podpisu v případě, že není koncipován jako povinný, a současně nejsou zákonem stanoveny žádné následky pro případy, kdy podporovaný jedná zcela sám, je však nejasný. Zde je nutné zdůraznit, že právně jedná vždy pouze podporovaný, a to i ve věcech, které byly vymezeny ve smlouvě o nápomoci. I přes nedostatečnou úpravu se domnívám, že připojení podpisu má dvojí význam. Za první, pokud na listině, týkající se právního jednání uvedeného ve smlouvě, nebude připojen podpis podpůrce, usnadní to realizaci práva podpůrce namítat neplatnost právního jednání podporovaného, kterým je mu působena nějaká újma. Za druhé, bude-li podpis naopak připojen,

⁵⁴ prof. Dr. JUDr. Eliáš, Eliáš, K a kol., Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 91.

může být listina použita podporovaným jako důkaz v případném řízení o odvolání podpůrce.

IV. Odvolání podpůrce

Vztah mezi podporovaným a podpůrcem založený smlouvou o nápomoci může být ukončen rozhodnutím soudu o odvolání podpůrce, respektive právní mocí takového rozhodnutí.

1. Odvolání na návrh

K podání návrhu na odvolání podpůrce je oprávněn jak podporovaný, tak i sám podpůrce (§ 48). Tato úprava se vztahuje na situace, kdy buď jeden, nebo druhý, již nechtějí v poskytování nápomoci pokračovat. Důvody vedoucí k takovému rozhodnutí mohou být různé, nejčastěji se bude jednat o narušení vzájemných vztahů mezi podpůrcem a podporovaným s následným negativním vlivem na výkon povinností podpůrce. Může vzniknout překážka na straně podpůrce, který pro nemoc nebo výkon jiných povinností již nebude schopen svou funkci řádně vykonávat. Lze si také představit, že díky zlepšení zdravotního stavu podporovaného zanikne potřeba další asistence.

2. Odvolání ze zákona

Zatímco v prvním případě byl nutný návrh jedné ze stran, postupuje-li soud podle věty druhé § 48, může podpůrce odvolat i bez návrhu. Bude však muset posoudit, zda došlo k porušení povinností podpůrce, a zda je toto porušení natolik závažné, že je na místě podpůrce odvolat. Z povahy tohoto ustanovení plyne, že tato úprava má postihovat situace, kdy podpůrce buď potřebnou nápomoc neposkytuje, nebo podporovaného zcela ignoruje. Dále půjde o situace, kdy bude podpůrce asistovat při jednáních ve výsledku pro podporovaného zjevně nevýhodných, nebo z jejichž výsledku bude sám těžit prospěch na úkor podporovaného. Ve všech zmiňovaných případech totiž dojde k ohrožení zájmů podporovaného. Je-li institut nápomoc při rozhodování koncipovaný jako smluvní vztah „sui iuris“, byť podmíněný schválením ze strany soudu, postrádám v aktuální úpravě řešení dalších možných situací zániku nápomoci, zejména úmrtí podpůrce. Vzhle-

dem k tomu, že funkcí podpůrce je poskytování podpory (kvazi poradenství), nikoliv náhradní rozhodování, domnívám se, že v takovém případě nebude využitelná úprava týkající se opatrovnictví člověka, ale bude nutné použít ustanovení o zániku závazků podle § 2009 ObčZ, podle něhož povinnost zaniká, pokud jejím obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně.

KAPITOLA 4

ZASTOUPENÍ ČLENEM DOMÁCNOSTI

Institut zastoupení členem domácnosti (§ 49 až 54 ObčZ) najde své uplatnění v případech, kdy zletilé osobě brání duševní porucha samostatně právně jednat v obvyklých záležitostech odpovídajících konkrétním životním poměrům zastoupeného⁵⁵. Vychází z principů Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením (podporované rozhodování), zejména z ustanovení čl. 19 Úmluvy, podle něž jsou smluvní státy mimo jiné zavázány zajistit, aby osoby se zdravotním postižením měly přístup k potřebným službám poskytovaným v jejich domácím prostředí. Je koncipováno jako mírnější opatření, které pokud postačuje, má přednost před omezením svéprávnosti.

I. Obsah a předpoklady zastoupení

Úprava tohoto institutu umožňuje, aby se zletilá osoba, jíž duševní porucha brání samostatně právně jednat, nechala zastoupit jinou osobou, jež však musí patřit do zákonem vymezené skupiny. Zastoupení členem domácnosti může vzniknout, pouze pokud jsou splněny určité předpoklady, a to:

- existence duševní poruchy, která člověku brání samostatně právně jednat,
- postačí zastoupení, není tedy v zájmu člověka přistoupit k omezené svéprávnosti (§ 55),
- dotyčný nemá jiného zástupce, opatrovníka nebo správce majetku,
- existence takového člena domácnosti, který člověka může a chce zastupovat.

Podle ustanovení § 49 se zástupcem mohou stát dvě skupiny osob. Do první z nich patří potomek člověka, dále jeho předek, sourozenec, manžel a partner

⁵⁵ prof. Dr. JUDr. Eliáš, Eliáš, K a kol., Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 92.

(podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství). Do druhé skupiny náleží osoby, které se zastoupeným žily před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky. Dle K. Čuhelové⁵⁶, může být sporné, zda osoby zařazené v první skupině, musí rovněž vést se zastoupeným společnou domácnost. Ačkoliv to zákon výslovně nestanoví, označení institutu „zastoupení členem domácnosti“, svědčí dle jejího názoru pro výklad, že vedení společné domácnosti bude nutné pro obě skupiny. Podle mého názoru taková podmínka není pro osoby náležející do první skupiny nutná, a to z několika důvodů. Za první, ze samotného textu (skladby věty) vyplývá záměr zákonodárce tyto skupiny jasně odlišit, tedy na osoby „blízké“ zastoupenému, a na ostatní, jež s ním stanovenou dobu žili a žijí. Za druhé, úprava tohoto institutu vychází z požadavků Úmluvy OSN (jakkoli se inspirovala v rakouském zákoníku), přičemž Úmluva v preambuli charakterizuje rodinu jako přirozenou a základní jednotku společnosti, která má mít možnost přispívat k plnému a rovnému užívání práv osob se zdravotním postižením. A za třetí, bez ohledu na uvedení „člena domácnosti“ v názvu § 49, nelze podle § 2 odst. 2 ObčZ přikládat obsahu řešeného ustanovení jiný význam, než jaký plyne z vlastního smyslu slov a jejich vzájemné souvislosti.

1. *Vedení společné domácnosti*

Podmínka vedení společné domácnosti byla inspirována rakouským občanským zákoníkem, avšak obdobnou úpravu znal i předchozí ObčZ z roku 1964, kdy vedení společné domácnosti bylo předpokladem přechodu nájmu bytu. Zákon však nijak nedefinuje pojmy společná domácnost a vedení takové domácnosti. Z podstaty společného soužití v jedné domácnosti však lze dovodit, že pro splnění dané podmínky nemůže stačit pouhé společné užívání jednoho bytového prostoru. K charakteru společné domácnosti a podmínkám vedení existuje poměrně bohatá judikatura, byť se vztahuje k otázkám přechodu nájmu bytu podle minulé úpravy. Například Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku ze dne 29. 8. 2000 uvádí:

„Podle ustálené judikatury je třeba, aby soužití osob ve společné domácnosti ve smyslu citovaného ustanovení vykazovalo znaky společné domácnosti podle § 115 obč. zák., tj. aby šlo o soužití trvalé povahy, spočívající v oboustranném a souhlasném úmyslu nájemce bytu a jeho příslušníka domácnosti žít v trvalém život-

⁵⁶ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 259.

ním společenství, vyznačujícím se spotřebním společenstvím, a aby byla dále splněna jedna ze dvou dalších podmínek - buď péče o společnou domácnost nájemce nebo odkázanost výživou na něj; péčí o společnou domácnost přitom nelze rozumět pouhé sdílení společné domácnosti (společnou úhradu nákladů s ní spojených), ale aktivní výkon prací s vedením společné domácnosti spojených, např. nákupy potravin, praní, vaření, žehlení, ošetřování nájemce v nemoci, apod. (srov. rozhodnutí uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1982, pod pořadovým číslem 34, od něhož soudní praxe do současné doby nezaznamenala odklon, a z něhož dovolací soud vychází i v dané věci).“⁵⁷

2. Informační povinnost zástupce

Na rozdíl od institutu nápomoc při rozhodování, nevyžaduje zákon v případě zastoupení členem domácnosti uzavřít smlouvu. Zástupce, respektive osoba, která má v úmyslu se jím stát, musí oznámit zastoupenému, že jej bude zastupovat. Současně je povinen mu srozumitelným způsobem, kterému bude zastoupený schopen porozumět, vysvětlit povahu a následky zastoupení, respektive co pro něj zastoupení znamená a jaké důsledky bude mít. Pokud však člověk tuto možnost odmítne, nemůže zastoupení vzniknout. K odmítnutí stačí schopnost projevit přání (§ 49 odst. 2). S ohledem na postavení tohoto institutu jako mírnějšího opatření oproti omezení svéprávnosti, lze předpokládat, že zastupovaná osoba bude mít dostatek kognitivních schopností, aby se mohla po pochopení podstaty zastoupení samostatně rozhodnout. Pokud by měl mít zastoupený více zástupců, platí informační povinnost pro všechny bez výjimky.

II. Schválení soudem

Ke vzniku zastoupení však nepostačí informování zastoupeného a jeho souhlas. Podle ustanovení § 50 ObčZ vzniká zastoupení až poté, co je schváleno soudem. Podání návrhu na schválení má předcházet vyslovení souhlasu zastupovaného, který však s ohledem na potřebu zvýšené ochrany osob s duševními poruchami nemá žádné konkrétní právní následky. Během rozhodování o schválení

⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2000, sp. zn./č. j.: 26 Cdo 622/99

zastoupení totiž soud musí učinit všechny kroky potřebné ke zjištění názoru zastoupeného, a to jak ve vztahu k osobě zástupce, tak i k obsahu zastoupení (princip autonomie vůle člověka). Pro zjištění názoru zastoupeného pak soud musí použít takový způsob dorozumívání, který si zastoupený zvolí (např. komunikační systémy neslyšících a hluchoslepých osob). Může tedy vzniknout potřeba zajistit přítomnost nezávislého překladatele. Procesní úprava schválení zastoupení členem domácnosti je obsažena v ZŘS (podrobněji viz kapitola 5/III. této práce).

III. Povinnosti zástupce a rozsah zastoupení

Úprava vnitřního vztahu mezi zastoupenou osobou a zástupcem z řad členů domácnosti je speciální úpravou ve vztahu k obecným ustanovením týkajících se zastoupení (Hlava III. ObčZ, § 436 an.). Na činnost zastupujícího člena domácnosti je však, mimo jiné, aplikovatelné i ustanovení § 436, podle nějž práva a povinnosti vznikají přímo zastoupenému, přičemž není-li z jednání zřejmé, že jednal za jiného, platí, že jednal vlastním jménem.

1. Povinnosti zástupce

Základní povinnosti zástupce jsou obsaženy v ustanovení § 51, přičemž zákonodárcem je mu uloženo, aby:

- dbal o ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv,
- dbal, aby způsob jeho života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi,
- dbal, aby způsob života odpovídal zvláštním představám a přáním zastoupeného, pokud tomu však nelze rozumně odporovat.

Z pořadí, v jakém jsou tyto základní povinnosti uspořádány, lze vyvodit, že na prvním místě bude vždy ochrana zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv. V praxi se mohou vyskytnout situace, kdy by maximálním zohledněním zvláštních představ či přání zastoupeného (ty se mohou lišit, např. s ohledem na předchozí zvyklosti, intenzitu duševní poruchy), mohla zastoupenému vzniknout újma, což je v rozporu s jeho zájmy. V takovém případě by měl zástupce přání odepřít, přičemž se nebude jednat o porušení jeho povinností. Osobně považuji úpravu povinností zástupce zakotvenou v § 51 za příliš obecnou. Podle důvodové zprávy k tomuto ustanovení, sleduje úpravu zástupčího oprávnění dalším členem domác-

nosti § 248b a násl. rakouského občanského zákoníku. Samotný rakouský vzor není (§ 284e odst. 1 ABGB) při určení základních povinností zástupce konkrétnější, avšak rakouská aplikační praxe mohla být vodítkem při tvorbě aktuálního znění § 51 ObčZ. Podle ní nemá člen domácnosti přání a představy zastoupeného slepě následovat, ale musí zohlednit možná nebezpečí ohrožující život a zdraví, ale i možné dopady do majetkové sféry, přičemž platí, že čím lépe je zastoupený schopný pochopit a zhodnotit možná rizika svého rozhodnutí, tím více musí zástupce respektovat jeho přání a naopak.⁵⁸

2. Rozsah zastoupení a oprávnění zástupce

Rozsah zastoupení je u tohoto institutu limitován, kdy oprávnění se vztahuje jen na obvyklé záležitosti, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného (§ 52 odst. 1). Z kontextu vyplývá, že by se nemělo jednat o totožné oprávnění, které náleží opatrovníkovi podle § 461 ObčZ, tedy běžná správa jmění. Současně půjde o širší okruh záležitostí, než jen o běžné záležitosti každodenního života, neboť v těch samostatně právně jedná i člověk, který má omezenou svéprávnost (§ 64). Podle důvodové zprávy k § 64, se běžnými záležitostmi každodenního života rozumí nákup běžných potravin, lístku do kina, zaplacení nájemného apod. Měřítkem obvyklosti pak budou především životní poměry zastoupeného, které ovlivňuje řada faktorů, např. vzdělání, zájmy a koníčky, předchozí povolání, místo a způsob bydlení, výše měsíčních příjmů. Lišit se budou obvyklé záležitosti bývalého vrcholného manažera žijícího v Praze, od záležitostí zaměstnance v zemědělství žijícího v malé obci. Zákon však neřeší, jak postupovat ve věcech, které nebude možné podřadit pod obvyklou záležitost, a v nichž nemůže člen domácnosti jednat.

Zástupce rovněž není oprávněn udělit souhlas k zásahu do duševní a tělesné integrity člověka s trvalými následky. V porovnání s oprávněním opatrovníka jde o podstatné zúžení, neboť opatrovník může v případě, že hrozí závažný následek, rozhodnout o povolení k zásahu do integrity opatrovance (§ 480 odst. 1 písm. c)). Jinak tak smí rozhodnout pouze se souhlasem opatrovnické rady, pokud tato není, schvaluje opatření soud.

⁵⁸JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 266, 267.

S příjmy zastoupeného může zástupce nakládat v rozsahu potřebném pro obstarání obvyklých záležitostí podle životních poměrů zastoupeného. Rozsah tedy bude přímo vázán na výši příjmů a celkovou finanční situaci zastoupeného, jde o velmi individuální ukazatel. V praxi však může působit potíže úprava možnosti nakládat s peněžními prostředky na účtu zastoupeného, kdy podle ustanovení § 52 odst. 2 je zástupce oprávněn s těmito prostředky disponovat pouze v rozsahu nepřevyšujícím měsíčně výši životního minima podle zákona č. 110/2006 Sb., o výši životního a existenčního minima⁵⁹. Většina platebních transakcí je v současné době realizována bezhotovostním způsobem. Pokud se nebude jednat např. o starobní důchod, k jehož distribuci využívá Česká správa sociálního zabezpečení služeb pošty (není pravidlem), ale půjde o příjem z jiného zdroje, např. výplata dividend, musí podle aktuální úpravy provést bankovní operaci sám zastoupený i v případech, kdy pro něj obvyklá záležitost bude hodnotou přesahovat částku životního minima.

V pracovní verzi návrhu zákona ze dne 17. 8. 2014, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník⁶⁰, bylo navrhováno navýšení této disponibilní částky na trojnásobek hodnoty životního minima. Později byl návrh bohužel vyškrtnut. Podle mého názoru, ani navýšení částky životního minima podle jiného právního předpisu provedené v uplynulém období, nevedlo k odstranění tohoto v negativním smyslu limitujícího opatření. Zástupci je totiž dán malý prostor pro efektivní využívání peněžních prostředků zastoupeného ve prospěch obstarávání jeho obvyklých záležitostí za použití bankovního styku, který umožňuje případnou kontrolu řádnosti výkonu oprávnění zástupce. Současná úprava však fakticky nutí zástupce přecházet na podstatně hůře kontrolovatelný hotovostní platební styk.

3. *Zastoupení vícero osobami*

V případech, kdy má zastoupený více zástupců z řad členů domácnosti, není použitelná obecná úprava pro zastoupení (§ 439), neboť institut zastoupení členem domácnosti obsahuje pro tyto situace úpravu vlastní, tedy speciální. V § 53

⁵⁹ Pozn. autora: za rok 2016 činila výše životního minima při dvoučlenné domácnosti částku 5 970,- Kč.

⁶⁰ Dostupné na: http://www.pravniprostor.cz/obrazky/pdf/Navrh_zmen_NOZ.pdf

pak zákon stanoví, že pokud existuje vícero zástupců, postačí, pokud jedná pouze jeden z nich. Současně toto ustanovení umožňuje, aby vůči další osobě jednalo několik zástupců společně, v těchto případech si však jejich jednání nesmí odporovat, jinak se nepřihlíží k projevu žádného z nich. Domnívám se, že pro určení, zda se jde o společné jednání, bude mít rozhodující význam okamžik, kdy bylo dané jednání učiněno. S ohledem na právní jistotu je nepřipustné, aby bylo možné učinit nesouhlasný, či „odporující“ projev vůle dalšího zástupce kdykoliv později s tím, že smluvní vztah uzavřený prvním zástupcem jako by nikdy nebyl. Vzhledem k tomu, že zákon umožňuje, aby jednal pouze jeden ze zástupců samostatně, mohou takové situace v praxi nastat, ať jen pro názorové neshody zástupců, např. ohledně výběru dodavatele energií pro domácnost. Pokud bychom se neztotožnili se závěrem, že odporující projev vůle ruší účinnost již uskutečněného právního jednání pouze v případech, pokud je doručen příjemci nejpozději ve shodný okamžik, docházelo by k situacím, že k výběru prvního zástupce, byť konzultovaného se zastoupeným (včetně uzavření smlouvy), by se nepřihlíželo poté, co další zástupce o několik dní později předložil odporující projev vůle.

IV. Zánik zastoupení

K zániku zastoupení členem domácnosti může dojít buď na základě projevu svobodné vůle některé ze stran, nebo přímo ze zákona, pokud nastane některá ze zákonodárcem předvídaných skutečností.

1. *Obecně k zániku zastoupení*

Podle ustanovení § 54 odst. 1 ObčZ dojde k zániku zastoupení v případech, kdy se jej zástupce vzdá, tedy již nebude chtít nebo moci zástupčí činnost vykonávat. K zániku zastoupení dojde rovněž, pokud zastoupený odmítne, aby jej určitá osoba dále zastupovala, přičemž k tomuto odmítnutí postačí schopnost projevit přání. Obě možnosti vycházejí z principu autonomie vůle, neboť je nepřipustné požadovat po zastoupeném nebo zástupci, aby setrvali v právním vztahu proti své vůli. Pokud bude mít člověk více zástupců, musí být z jeho projevu nepochybné, zda odmítá jen jednoho konkrétního, nebo všechny. A naopak, pokud se jeden zástupce zastoupení vzdá, nemůže to mít vliv na oprávnění pří-

padných dalších zástupců. Vzhledem k tomu, že ke vzniku zastoupení je vyžadováno schválení soudem, domnívám se, že by o zániku zastoupení z vůle účastníků měl být vyrozuměn příslušný soud, a to zejména z důvodu ochrany práv zastoupené osoby. V závislosti na intenzitě duševní poruchy této osoby, může totiž v případech, kdy zastoupený odmítne svého jediného zástupce, vyvstat nutnost jmenovat opatrovníka (§ 465). Pokud ovšem soud nebude mít k dispozici informace o zániku zastoupení, hrozí osobě s duševní poruchou újma.

2. Zánik zastoupení ze zákona

Specificky dochází k zániku zastoupení podle věty třetí § 54 v případech, kdy je zastoupenému jmenován opatrovník. K tomu může dojít, je-li to nutné k ochraně zájmů člověka, popřípadě vyžaduje-li to veřejný zájem (§ 465 odst. 1), a to zejména u osob, které byly omezeny ve svéprávnosti, nebo jim zdravotní stav působí obtíže při správě majetku nebo hájení práv. Zastoupení tedy zanikne, ať dojde ke jmenování opatrovníka za současného omezení svéprávnosti, nebo bez něho.

Zastoupení rovněž zaniká, pokud je uzavřena smlouva o nápomoci, a to dnem účinnosti smlouvy v rozsahu, v jakém je zastoupený způsobilý právně jednat (§ 54 odst. 2). Jde o úpravu řešící konkurenci těchto institutů, kdy smlouva o nápomoci je preferována i přes skutečnost, že se jedná o mírnější opatření. Při nápomoci totiž člověk jedná sám s patřičnou podporou, při zastoupení však jedná člen domácnosti jako zástupce. Zákonodárce tím zřejmě pamatuje na situace, kdy buď dojde ke zlepšení duševního stavu zastoupeného, a tento je schopen alespoň v dílčích záležitostech jednat sám, nebo na situace, kdy později vyjde najevo, že by stačilo mírnější opatření. Vzhledem k tomu, že zastoupení zanikne v rozsahu, v jakém je zastoupený způsobilý právně jednat, je možné, aby oba instituty, tedy nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti stály vedle sebe. Podpůrce by pak jednal ve věcech, ve kterých je člověk schopen právně jednat, avšak s potřebnou asistencí. Člen domácnosti by zastupoval v těch záležitostech, v nichž člověku duševní porucha brání samostatně právně jednat (bez omezení svéprávnosti).

KAPITOLA 5

ŘÍZENÍ O PODPŮRNÝCH OPATŘENÍCH

Jedná se o zcela nové druhy řízení, které navazují na hmotně právní ustanovení občanského zákoníku. Existenci těchto řízení si vynutilo začlenění podpůrných opatření do systematiky ObčZ. Řízení o podpůrných opatřeních je upraveno v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (ZŘS), konkrétně v ustanoveních § 31 až 33 a dále ustanovení § 47 (prohlášení o určení opatrovníka). Jedná se tedy o nesporná soudní řízení. Subsidiárně se pak podle § 1 odst. 2 a 3 ZŘS použije zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (OSŘ). K řízení o podpůrných opatřeních jsou v prvním stupni věcně příslušné okresní soudy (§ 3 odst. 1), místně příslušný je obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná, tedy okresní soud podle místa bydliště, pokud však zákon nestanoví jinak (např. § 34).

„Nezastupitelnou roli bude mít v řízeních o podpůrných opatřeních vyšší soudní úředník. Rekodifikační komise prosazuje, aby zhlédnutí prováděl soudce, jako ten, kdo o svéprávnosti rozhoduje. V praxi na řadě soudů (z důvodu přetíženosti a ohromných rozměrů dané agendy) provádí zhlédnutí právě vyšší soudní úředník. Protokoly o zhlédnutí jsou mnohdy na vysoké úrovni, je z nich patrný zájem o agendu i fakt, že vyšší soudní úředník umí s posuzovanými komunikovat [srov. § 11 c) bod 4 zákona č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství a o změně souvisejících zákonů]“⁶¹.

Soudní poplatky se nehradí, neboť řízení o podpůrných opatřeních a ve věcech svéprávnosti jsou podle ustanovení § 11 odst. 1 písm. f) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, osvobozeny od poplatku.

I. Procesní úprava předběžného prohlášení

Podle ustanovení § 31 písm. a) a b), rozhoduje soud v řízení zejména o splnění podmínky v předběžném prohlášení a jeho změně nebo zrušení. Pokud bude prohlášení obsahovat pouze označení opatrovníka, soud podle tohoto usta-

⁶¹JUDr. Kateřina Čuhelová, Mgr. Tereza Pondikasová, Lavický, P. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních, Zákon o veřejných rejstřících, Řízení nesporné, Praktický komentář, Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1012 s., elektronická verze ASPI.

novení rozhodovat nebude. Označení osoby opatrovníka však má přesah do řízení ve věcech opatrovnictví člověka. Podle § 47 ZŘS musí soud zjistit, zda je v seznamu, za tím účelem vedeném podle jiného zákona⁶², evidováno prohlášení o určení opatrovníka učiněné osobou, jejíž svéprávnost má být omezena, případně zda takové prohlášení nebylo odvoláno. Zákon však nepočítá s jakoukoliv ingrencí soudu během pořizování předběžného prohlášení.

1. *Řízení o splnění podmínky v předběžném prohlášení*

Řízení o splnění podmínky je možno zahájit i bez návrhu (§ 13 odst. 1), neboť zákon nestanoví, že je návrhu potřeba, pravděpodobně s ohledem na charakter institutu předběžného prohlášení. V praxi bude běžné, že v době zahájení řízení již nebude osoba činící prohlášení, schopna samostatně právně jednat, přičemž je nutné zajistit, aby přání vyslovená v prohlášení byla realizována. O zahájení řízení bez návrhu vydá soud usnesení, které doručí účastníkům do vlastních rukou. Odvolání proti němu není přípustné. Výjimku z možnosti zahájit řízení bez návrhu tvoří situace, kdy osobě, která sepsala předběžné prohlášení, má být ustanoven opatrovník z jiných zdravotních důvodů, tedy mimo řízení o omezení svéprávnosti (§ 469 odst. 1 ObčZ a § 45 odst. 1 ZŘS). Řízení je zahájeno dnem, kdy bylo toto usnesení vydáno (§ 13 odst. 2, 3), nebo dnem podání návrhu, který je podle § 14 možné podat i ústně do protokolu. Obsahové náležitosti návrhu ZŘS nevymezuje, bude tedy nutné použít obecnou úpravu danou OSŘ (§ 42 odst. 4, § 79 odst. 1). Pokud by došlo k zpětvzetí návrhu, může soud rozhodnout o neúčinnosti tohoto zpětvzetí, a to v případech, že budou splněny podmínky pro zahájení řízení i bez návrhu (§ 15 ZŘS), přičemž u tohoto druhu řízení splněny jsou. V případě, že řízení bylo zahájeno na návrh a nejsou splněny věcné podmínky pro vyhovění, soud návrh zamítne. Pokud bylo řízení zahájeno bez návrhu, soud řízení při nesplnění věcných podmínek zastaví (§ 16). Výrok o zastavení řízení je přitom výrokem ve věci samé, vytváří tudíž překážku věci rozhodnuté (res iudicata). Pokud by se vada týkala neplatnosti předloženého prohlášení spočívající v nedostatku formy, není možné, aby k němu soud vůbec nepřihlížel, neboť je vyjádřením vůle toho, kdo jí pořídil.

⁶² Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

Účastníky tohoto řízení budou navrhovatel, a ten, o jehož právech a povinnostech má být v řízení jednáno (§ 6 odst. 1 ZŘS), tedy člověk, který učinil prohlášení, a dále určený správce, neboť se rozhoduje i o jeho právech a povinnostech, která mu vyplývají z prohlášení. Rozhodnutí se rovněž může týkat práv a povinností rodinných příslušníků (manžela, dětí) člověka, který předběžné prohlášení učinil. Potom budou i tyto osoby účastníky. Pokud navrhovatel neoznačí za účastníky všechny návrhem dotčené osoby, soud ho o takovém opomenutí poučí podle § 5 OSŘ. K projednání věci samé soud nařídí jednání (§ 19 ZŘS). Je přitom podle § 20 odst. ZŘS povinen zjistit všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí, současně není omezen na skutečnosti tvrzené účastníky. Soud je rovněž oprávněn provádět i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než jaké byly výslovně navrženy (§ 21 ZŘS).

O splnění podmínky v předběžném prohlášení soud rozhoduje usnesením podle § 25 ZŘS, přičemž může překročit návrhy účastníků. Proti usnesení je přípustné odvolání (§ 202 odst. 1 OSŘ). Pokud během řízení dojde soud k závěru, že je splněna podmínka stanovená v předběžném prohlášení, tedy, že se ten, který předběžné prohlášení učinil, stal nezpůsobilým právně jednat, vydá rozhodnutí, kterým bude jednoznačně stanoveno, že je prohlášení účinné. Ve výroku tohoto rozhodnutí soud vysloví, že člověk pozbyl způsobilost právně jednat, a že podmínka stanovená v předběžném prohlášení byla splněna.

Usnesením soud rozhoduje také v případech, kdy na základě předběžného prohlášení ustanovuje opatrovníka s vymezením rozsahu jeho práv a povinností. O ustanovení správce i opatrovníka postupuje v řízení podle § 44 a násl. ZŘS. Je-li v předběžném prohlášení vymezen způsob správy záležitostí opatrovance, soud takové vymezení pojme do usnesení, neexistují-li výjimečné důvody pro nerespektování vůle prolašovatele, např. pokud jsou zájmy jím deklarovaného opatrovníka v příkrém rozporu⁶³.

2. Změna a zrušení prohlášení

Při řízení o změně nebo zrušení předběžného prohlášení se uplatní shodný procesní postup a pravidla, jako v případě řízení o splnění podmínky. Oprávnění

⁶³ Mgr. Martin Bílý, Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 75

soudu rozhodovat o změně nebo zrušení předběžného prohlášení (§ 31 písm. b)), navazuje na hmotně právní úpravu obsaženou v § 43 ObčZ, podle níž soud zruší nebo změní prohlášení, změní-li se po sepsání předběžného prohlášení okolnosti zjevně tak podstatným způsobem, že člověk, který prohlášení učinil, by je za takových okolností neučinil nebo by je učinil s jiným obsahem. Současně musí člověku, který prohlášení učinil, hrozit závažná újma (blíže viz kapitola 1/VI. této práce). Povinností soudu je před vydáním rozhodnutí vyvinout potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož prohlášení rozhoduje. V řízení o změně nebo zrušení předběžného prohlášení bude soud postupovat tak, že zjistí, zda si člověk stále přeje, aby byla jeho opatrovníkem dříve určená osoba, nebo aby byl jeho majetek spravován určeným způsobem či osobou. Pokud bude vyjádření člověka záporné, usnesením rozhodne (§ 25 odst. 1 ZŘS), že předběžné prohlášení se v části, v níž nastaly nové okolnosti, zrušuje, nebo mění.

II. Řízení ve věcech nápomoci při rozhodování

Předpokladem pro formální uznání podpory při právním jednání, je uzavření smlouvy o nápomoci. Jak uvádí K. Čuhelová, neformálně podporu i při právním jednání už člověk možná dávno využívá,⁶⁴ přičemž já se s tímto názorem plně ztotožňuji, pouze doplním, že taková podpora je využívána zcela jistě. Obsahové náležitosti smlouvy jsou upraveny v ustanovení § 46 odst. 1 ObčZ. Smlouva o nápomoci nabývá účinnosti dnem, kdy ji schválí soud (§ 46 odst. 2 ObčZ), respektive dnem, kdy rozhodnutí o schválení smlouvy nabylo právní moci (§ 159 OSŘ), neboť pouze výrok pravomocného rozhodnutí je závazný.

1. Schválení smlouvy o nápomoci

Řízení o schválení smlouvy o nápomoci je podle ustanovení § 32 odst. 1 ZŘS možné zahájit pouze na návrh. Návrh se podává u okresního soudu (§ 3 odst. 1 ZŘS), místně příslušným je obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná (§ 4 ZŘS), tedy obecný soud podporovaného. K podání návrhu jsou aktivně legitimovány pouze strany smlouvy o nápomoci, tedy ten, kdo má být podporován, a ten, kdo by po účinnosti smlouvy měl být podpůrcem. Nikdo další nepři-

⁶⁴ JUDr. Kateřina Čuhelová, Mgr. Tereza Pondikasová, Lavický, P. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních, Zákon o veřejných rejstřících, Řízení nesporné, Praktický komentář, Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1012 s., elektronická verze ASPI.

padá v úvahu. Zákon však výslovně nevylučuje zastoupení podporovaného advokátem nebo obecným zmocněncem. Vzhledem k tomu, že se řízení týká schválení smlouvy o nápomoci, je nutné, aby tato smlouva byla k návrhu přiložena. Pokud není smlouva uzavřena v písemné formě, musí být její podstatný obsah obsažen v návrhu na její schválení (§ 32 odst. 2 ZŘS). Nebude-li obsah smlouvy obsažen ani v návrhu, soud může vyzvat navrhovatele k doplnění návrhu písemně, případně nařídit jednání, kde soud formou dotazování obsah smlouvy zjistí⁶⁵. Obsahové náležitosti návrhu nejsou v ZŘS vymezeny, je tedy nutné aplikovat obecnou úpravu náležitostí návrhu danou v ustanoveních § 42 odst. 4 a § 79 odst. 1 OSŘ.

Vzhledem k tomu, že se jedná o řízení, které lze zahájit pouze na návrh, neuplatní se definice účastníků daná § 6 odst. 1 ZŘS. Účastníky řízení jsou navrhovatel podpůrce nebo podporovaný a ti, vůči nimž návrh směřuje (§ 90 OSŘ). V případě, že má podporovaný opatrovníka, není tento účastníkem řízení. Soud však může v průběhu řízení ustanovit podporovanému procesního opatrovníka podle § 23 OSŘ. Účastník může v průběhu celého řízení (včetně odvolacího řízení) uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy (§ 20 odst. 2 ZŘS). Nebude-li je soud považovat za dostačující, je oprávněn zjišťovat i další skutečnosti a provádět důkazy, které nebyly účastníky navrženy (§ 20 odst. 1, § 21 ZŘS). K rozhodnutí ve věci samé musí soud nařídit jednání (§ 19 ZŘS). Během něho zjišťuje, zda je člověk skutečně duševně postižen tak, že mu to působí obtíže při právním jednání. Současně však musí zjišťovat, zda zde není, s ohledem na intenzitu duševní poruchy, důvod k omezení ve svéprávnosti. Smyslem řízení je tedy mimo jiné zjistit, zda je poskytnutí nápomoci pro člověka vhodným a dostatečným prostředkem ochrany jeho zájmů. Tyto skutečnosti soud *„zjistí výslechem podporovaného a podpůrce, kdy se zaměří na to, jak posuzovaný žije, jak doposud uspokojoval své potřeby, co mu činilo obtíže, jaká právní jednání musel činit. Pro účely podpory při rozhodování není důležitá diagnóza. Důležité je jen zjistit, zda člověk pro konkrétní rozhodnutí potřebuje nějakou podporu, jakou, v jakém rozsahu. Pro moderní metody sociální práce totiž není diagnóza vůbec zajímavá. Zjišťují se hlavně schopnosti a dovednosti člověka a z toho plynoucí míra potřebné podpory. Proto k posouzení zdravotního stavu pro případ rozhodnutí o schválení smlouvy o nápomoci postačí zpráva příslušného lékaře, v níž bude stanovena diagnóza bez*

⁶⁵ JUDr. Kateřina Čuhelová, Mgr. Tereza Pondikasová, Lavický, P. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních, Zákon o veřejných rejstřících, Řízení nesporné, Praktický komentář, Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1012 s., elektronická verze ASPI.

toho, že by bylo potřeba nechat vypracovat znalecký posudek“⁶⁶. Lékařská zpráva a skutečnosti zjištěné z výpovědí pak tvoří podklad pro rozhodnutí.

V řízení o schválení smlouvy o nápomoci se soud také zabývá posouzením otázky, zda zájmy podpůrce neodporují zájmům podporovaného. Pokud dospěje k závěru, že smlouva není v zájmu podporovaného s tím, že hodlá návrh zamítnout, je povinen účastníky o riziku zamítnutí poučit (§ 5 a 118a odst. 1 až 3 OSŘ), a poskytnout jim prostor k odstranění překážky pro rozhodnutí. Soud má postupovat tak, aby zájmy podporovaného byly v souladu s jeho vůlí upraveny co nejdříve. Pokud smlouvu neschválí, má se za to, jak by smlouva nebyla nikdy uzavřena. Z procesního hlediska se jedná o věc pravomocně rozhodnutou⁶⁷. Ve věci samé rozhoduje soud usnesením (§ 25 odst. 1 ZŘS), proti němuž je přípustné odvolání (§ 202 odst. 1 OSŘ).

2. Odvolání podpůrce

Odvolat podpůrce podle § 31 písm. d) ZŘS může soud na návrh podpůrce nebo podporovaného. Návrh není nutné nijak odůvodňovat, neboť obě strany mají právo tento vztah kdykoliv ukončit. Ani soud nemusí důvod odvolání zkoumat. Z praktického hlediska je však vhodné, kvůli následnému postupu soudu, tento důvod zjistit. Pokud například podpůrce navrhuje své odvolání z důvodu, že se zdravotní stav podporovaného natolik zlepšil, že je další podpora nadbytečná, potom soud po rozhodnutí o odvolání podpůrce, již nebude nucen zahajovat další řízení. V odlišném případě, pokud podpůrce podá návrh na odvolání z důvodu zhoršení zdravotního stavu podporovaného s tím, že je potřeba, aby byla vhodnějším způsobem zabezpečena ochrana jeho zájmů, soud po rozhodnutí o odvolání podpůrce zahájí i bez návrhu řízení o svéprávnosti. Výsledkem tohoto řízení pak může být nejen omezení svéprávnosti, ale také schválení nové smlouvy o nápomoci, schválení zastoupení členem domácnosti nebo jmenování opatrovníka (§ 39 ZŘS)⁶⁸.

⁶⁶ JUDr. Kateřina Čuhelová, Mgr. Tereza Pondikasová, Lavický, P. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních, Zákon o veřejných rejstřících, Řízení nesporné, Praktický komentář, Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1012 s., elektronická verze ASPI.

⁶⁷ Mgr. Martin Bílý, Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláščil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 78.

⁶⁸ JUDr. Kateřina Čuhelová, Mgr. Tereza Pondikasová, Lavický, P. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních, Zákon o veřejných rejstřících, Řízení nesporné, Praktický komentář, Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1012 s., elektronická verze ASPI.

Soud odvolá podpůrce i v případě, pokud závažně poruší své povinnosti, a to i bez návrhu (§ 48 ObčZ, část věty za středníkem). Závažným porušením je zejména jednání v neprospěch podporované osoby (nemusí nutně vzniknout škoda), liknavé plnění povinností či jejich úplná ignorace, střet zájmů. V případě, že soud odvolá podpůrce z důvodů, že závažně porušil své povinnosti, bude vhodné jej nahradit novým podpůrcem, popřípadě rozhodnout o jiném podpůrném opatření. Soud může již v průběhu řízení o odvolání odpůrce zjistit, zda existuje jiná osoba, jež by se mohla stát podpůrcem. V takovém případě jedním výrokem odvolá stávajícího podpůrce a druhým schválí novou smlouvu o nápomoci, případně schválí zastoupení členem domácnosti⁶⁹.

K řízení o odvolání podpůrce je příslušný okresní soud, v jehož obvodu má podporovaný bydliště. Ve věci samé rozhoduje soud usnesením (§ 25 odst. 1 ZŘS), proti němuž je přípustné odvolání. V odvolacím řízení je možné uvádět další důkazy a skutečnosti (§ 20 odst. 2 ZŘS). Řízení lze zahájit podáním návrhu, nebo bez návrhu při porušení povinností podpůrce. V rámci řízení zahájeného bez návrhu, se soud omezí pouze na zjištění, zda došlo k porušení povinností podpůrce tak závažným způsobem, že je nutné jej odvolat.

III. Procesní úprava zastoupení členem domácnosti

Podle ustanovení § 50 ObčZ, je ke vzniku zastoupení členem domácnosti vyžadováno schválení soudem. Toto opatření má zabránit vzniku nežádoucích situací, např. zastoupení bez zjištění a ověření vůle zastoupeného, střetu zájmů aj. V řízení je soud povinen zjistit názor zastoupeného se zvýšeným úsilím, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si zastoupený zvolí. Může jít nejen o mluvenou formu, ale také zobrazení textu, Braillovo písmo, dotekovou komunikaci, posunky, psaný jazyk, zvukové systémy, augmentativní a alternativní způsoby, prostředky a formáty komunikace. Zvolený a následně použitý prostředek komunikace je vhodné zaznamenat do protokolu.

1. Řízení o schválení zastoupení

Věcně a místně příslušným soudem je okresní soud podle místa bydliště

⁶⁹ Tamtéž.

zletilého, který je stížen duševní poruchou. Řízení lze zahájit na návrh i bez návrhu, neboť zákon nestanoví, že je k zahájení řízení třeba návrhu (§ 13 ZŘS). Návrh na zahájení řízení je možné podat i ústně do protokolu (§ 14 ZŘS). Účastníky řízení jsou navrhovatel, a ti, o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno, tedy zastoupený a člen, případně členové domácnosti, kteří jej mají zastupovat (§ 6 odst. 1 ZŘS). Pokud vůli zastupovat projeví více zcela svéprávných členů domácnosti před tím, než soud pravomocně schválí zastoupení jen jednoho z nich, soud v jediném řízení projedná, kteří členové domácnosti budou ustanoveni zástupci. Účastníky řízení jsou tedy všichni členové domácnosti, kteří mají zájem zastupovat stíženého duševní poruchou. Návrh dalšího zájemce o zastupování podaný po pravomocném rozhodnutí soudu, musí být schvalován v následujícím řízení. Soud při tom zvažuje, zda je více zástupců k prospěchu člověka s duševní poruchou⁷⁰.

Předpokladem schválení zastoupení je skutečnost, že zletilá osoba s duševní poruchou nemá jiného zástupce (mimo ostatních členů domácnosti), a dále že zástupce jej uvědomil o tom, že jej hodlá zastupovat a srozumitelným způsobem, odpovídajícím jeho stavu, mu vysvětlil povahu a následky takového zastoupení. Pokud však člověk, který má být zastoupen, zastoupení odmítl, podmínky splněny nejsou (§ 49 odst. 2 ObčZ). O schválení zastoupení členem domácnosti soud rozhoduje usnesením (zákon nestanoví, že je třeba rozsudku, § 25 ZŘS). Proti tomuto usnesení je přípustné odvolání. Usnesení je závazné pro každého, ačkoliv ustanovení § 26 ZŘS tuto míru závaznosti přiznává jen výroku pravomocného rozsudku⁷¹.

2. Nařízení jednání

Ke schválení zastoupení členem domácnosti nařídí soud jednání jen tehdy, navrhne-li to některý z účastníků řízení, nebo pokud je to nezbytné, např. pokud by soudce neměl přímý kontakt s posuzovaným za účelem bližšího zjištění vhodnosti zastoupení (§ 33 ZŘS). Pro tento účel je možné využít institut jiného soudního roku (§ 18 ZŘS). Pravidlem by mělo být rozhodnutí bez nařízení jednání, neboť zastoupení členem domácnosti se vztahuje jen na obvyklé záležitosti, jak to

⁷⁰ Mgr. Martin Bílý, Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláščil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 80.

⁷¹ Tamtéž.

odpovídá životním poměrům zastoupeného. Toto opatření by tak nemělo výrazněji zasáhnout do práv zastoupeného. Podle názoru M. Bílého, by však nařízení jednání, z důvodu ochrany zájmu zastoupeného, mělo být spíše pravidlem⁷². V případě, že účastník nenavrhne, aby soud nařídil jednání, pak k tomuto kroku soud přistoupí jen tehdy, pokud z obsahu spisu není zřejmé, že jsou splněny veškeré zákonem požadované podmínky pro schválení zastoupení, zejména pokud s ním člověk nevyjádřil jednoznačný souhlas, nebo v případě, že je pochybnost o tom, že zastoupení bude v jeho zájmu. Podle mého názoru bude nepochybně nutné nařídít jednání v případech, kdy si zastoupený s ohledem na svůj handicap zvolí specifickou (byť standardizovanou) formu komunikace, která bude pro zachování objektivitu vyžadovat účast tlumočníka nebo použití zvláštních prostředků. Bez jednání nebude v těchto případech možné spolehlivě zjistit nebo ověřit názor zastoupeného.

Dojde-li později k omezení svéprávnosti zastoupeného, usnesení o schválení zastoupení členem domácnosti pozbývá účinnosti, neboť institut zastoupení členem domácnosti nemůže stát vedle opatrovníka. Tím však nezaniká právo na zastoupení člena domácnosti v běžných záležitostech (§ 693, 696 ObčZ), v nichž však může samostatně právně jednat i člověk s omezenou svéprávností (§ 64 ObčZ).

KAPITOLA 6

PRAKTICKÉ OTÁZKY APLIKACE PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ V ČR

Vybaven základními znalostmi ze studia a konfrontován informacemi, které prezentují různé spolky a neziskové organizace zabývající se ochranou lidských práv, jsem si při výběru tématu této práce stanovil její cíl, tedy rozbořením stávající právní úpravy vybraných institutů podpůrných opatření zjistit, zda jejich jednotlivé formy v aktuálním znění a podobě odpovídají požadavkům čl. 12 Úmluvy OSN, jaká je jejich reálná využitelnost v praxi a zda jde o úpravu komplexní. Nicméně v průběhu jejího zpracovávání jsem dospěl k názoru, že požadavky Úmluvy OSN jsou natolik široké (Úmluva sama však nedefinuje žádné konkrétní právní nástroje k její realizaci), že v rámci diplomové práce není možné

⁷² Srov.: Mgr. Martin Bílý, Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláščil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 80.

téma zcela vyčerpat. Podpůrná opatření jsou pouze částí (byť elementární) požadované reformy opatrovnictví a celkového přístupu k osobám se zdravotním postižením. Tato reforma bude mít dopad nejen do všech právních oblastí, ale také oblastí kulturních a společenských, přičemž jde o dlouhodobý proces. Provedení analýzy komplexnosti úpravy (ve smyslu Úmluvy OSN) méně omezujících opatření v ČR, by značně přesahovalo rámec této práce a ostatně i možnosti jednotlivce. O náročnosti takového počínu svědčí i termíny stanovené v „Národním plánu podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015-2020 (usnesení vlády ze dne 25. května 2015 č. 385)⁷³, kdy termín pro zhodnocení fungování jednotlivých forem podpůrných opatření obsažených v občanském zákoníku a porovnání výsledků s požadavky čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (gestor Ministerstvo spravedlnosti ve spolupráci s organizacemi osob se zdravotním postižením) byl stanoven do 30. 6. 2017. Z uvedeného důvodu se pokusím alespoň zhodnotit, zda bylo začlenění úpravy podpůrných opatření do ObčZ promítnuto i do právních předpisů upravujících základní oblasti společenského života.

V následujícím textu se zaměřím zejména na podle mého názoru problematické nebo nedostatečné body aktuální právní úpravy vybraných podpůrných opatření, včetně případných návrhů možných řešení a na problémy jejich využití v praxi. Pro větší přehlednost jsou podpůrná opatření řazena podle systematiky ObčZ.

I. Předběžné prohlášení

Jako nedostatečnou vnímám podle aktuálního znění ObčZ úpravu ochrany práv třetích osob. Respektive tato ochrana není řešena vůbec. O této problematice jsem se již zmiňoval v kapitole 2/I/4 této práce. Řešení by bylo možné, shodně jako pro institut samý, nalézt v rakouském právu, nicméně protože v české republice registr zastoupení není zřízen (jakkoliv by byla jeho existence přínosná, nejen pro potřeby předběžného prohlášení, ale zastoupení obecně). Oproti rakouské úpravě však u nás o splnění podmínky v předběžném prohlášení rozhoduje soud. Podle mého názoru tak v případech, kdy v předběžném prohlášení půjde o určení

⁷³ Narodni-plan-OZP-2015-2020_2, dostupné na:
https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Narodni-plan-OZP-2015-2020_2.pdf

konkrétní osoby správce pro správu majetkových záležitostí, bude muset tento pokaždé k prokázání oprávněnosti své činnosti předkládat usnesení soudu o splnění podmínky s vyznačením právní moci. Daný problém by bylo možno řešit doplněním stávající úpravy o „potvrzení“, která by vystavoval soud na základě rozhodnutí o splnění podmínky s tím, že dobrá víra třetích osob by po předložení tohoto potvrzení byla chráněna.

II. Nápomoc při rozhodování

Zákon nijak nespecifikuje požadavky kladené na osobu podpůrce. Tento nedostatek v úpravě je sice podle mého názoru možno překlenout použitím úpravy opatrovníka podle § 63 ObčZ, který mimo jiné stanoví, že opatrovníkem nelze jmenovat osobu nezpůsobilou právně jednat, ani provozovatele zařízení, které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení. Nicméně postavení opatrovníka je odlišné, podporovaný člověk jedná sám, a roli podpůrce lze charakterizovat jako „formálního poradce“. Jako vhodné se tedy podle mého názoru jeví doplnění stávající právní úpravy o přesně formulované předpoklady pro výkon funkce podpůrce. Inspirací přitom může quebecká právní úprava, podle níž osoba podpůrce musí být schopná potřebnou nápomoc poskytovat a mít čas tuto roli plnit. Nevhodně je podle mého názoru řešeno postavení podpůrce. Ten je podle soudem schválené smlouvy zavázán k poskytování podpory ve vymezených věcech, avšak samotný podporovaný nemá žádnou povinnost jej k těmto jednáním přizvat, což skýtá jistá úskalí. Má-li být institut nápomoci skutečným méně omezujícím prostředkem ve vztahu k zásahu do svéprávnosti člověka a má-li skutečně sloužit k větší ochraně zájmů podporovaného ve věcech, v nichž mu duševní porucha činí obtíže, je nutné změnit přístup ke zmiňovanému postavení podpůrce. Nemělo by totiž vůbec žádný význam uzavírat smlouvu o nápomoci, pokud by podporovaný jednal vždy samostatně bez ohledu na pomoc poskytovanou v jeho zájmu s tím, že by následně mohl podpůrce uplatňovat své právo namítat neplatnost právního jednání podporovaného. Za mnohem zdařilejší považuji koncepci, na níž je tento institut postaven v quebeckém občanském zákoníku, kde se ostatně náš zákonodárce inspiroval. Podle této úpravy soud ve svém rozhodnutí stanoví okruh činností, ve kterých může dotčená osoba činit samostatně bez podpory a ve kterých musí jednat s podporou určeného podpůrce. Namítat neplatnost právního jednání pak lze pouze ve věcech, v nichž podporovaný jednal sám, ačkoliv je pro

ně vyžadována podpora a výsledky jednání jsou v jeho neprospěch. Současně je plně zachována možnost podporovaného člověka projevit svou vůli. Pokud však přes radu podpůrce učiní nesprávné rozhodnutí, není z něj podpůrce vázán. Je tak zachován princip, že funkcí podpůrce je poskytovat podporu, nikoliv právně zastupovat. Podle mého názoru by bylo vhodné stanovit v zákoně povinnost vymezit ve smlouvě o nápomoci záležitosti, v nichž je přítomnost podpůrce nutná.

1. *Problematika praktického využití*

Realizaci činnosti v běžných občanskoprávních záležitostech by neměly provázet žádné překážky. Rovněž v oblasti sociálního práva je s činností podpůrce při uzavírání smluv o poskytování sociálních služeb počítáno⁷⁴. Jako problematické se však ve světle Závěru č. 131 ze zasedání poradního sboru ministra vnitra ke správnímu řádu ze dne 14. 2. 2014, Nápomoc při rozhodování a zastupování členem⁷⁵, jeví využití v oblastech správního práva. Podle tohoto závěru bylo novelizací do správního řádu (zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů) nově vloženo ustanovení § 36 odst. 4, které přiznává účastníkovi řízení při jednání před správním orgánem právo na konzultace s podpůrcem a právo podpůrce namítat v řízení vlastním jménem neplatnost právního jednání podporovaného, přičemž správní orgán k takovéto námitce v řízení přihlédne. Dále ustanovení § 38 odst. 1, podle nějž má podpůrce přiznáno právo nahlížet spolu s účastníkem řízení do spisu a dále ustanovení § 49 odst. 5 správního řádu, jímž přísluší podpůrci právo účastnit se neveřejného jednání. Ze znění uvedené novelizace pak podle závěrů poradního sboru vyplývá, že podporovaný účastník v řízení činí úkony sám za sebe, ovšem s pomocí svého svobodně zvoleného podpůrce ve smyslu § 46 odst. 1 nového občanského zákoníku. Podpůrce tedy nejedná za účastníka řízení, podpůrci v řízení přísluší pouze práva výslovně vyjmenovaná správním řádem. Podpůrce tak nemá procesní práva, která svědčí pouze účastníkovi řízení (např. mu nejsou v řízení doručovány písemnosti, podpůrce nemůže podat za účastníka řízení opravný prostředek, apod.). Podpůrce nelze považovat ani za zákonného zástupce účastníka řízení ani jeho zmocněnce ve smyslu § 31 a

⁷⁴ Srov. Mgr. Petr Mach, Janečková, E., Čiberová, H., Mach, P., Průvodce systémem poskytování sociálních služeb 1. Vydání, ANAG, 2016, s. 93.

⁷⁵ Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/zavery-poradniho-sboru-ministra-vnitra-ke-spravni-mu-radu.aspx>

násl. správního řádu, neboť se jedná se o institut odlišný od opatrovníka. Podle závěru poradního sboru podpůrci přísluší práva pouze v rozsahu, který vymezuje správní řád. Podporovaný účastník v řízení činí úkony sám za sebe, a to za pomoci svého svobodně zvoleného podpůrce, pokud jej tedy k řízení přizve.

Se závěrem poradního sboru se bohužel musím ztotožnit. Mohou tedy nastat situace, kdy pokud nebude podporovaný chtít, podpůrce se o případném správním řízení vůbec nedozví, ačkoliv by jeho přítomnost z důvodu zajištění větší ochrany byla žádoucí. Řešení v podobě využití zastoupení na základě plné moci podle ustanovení § 33 správního řádu, kdy ke zvolení zmocněnce postačí písemná plná moc nebo ústní udělení do protokolu (srov. § 46 odst. 2 ObčZ), je v těchto případech z důvodu nezájmu podporovaného nerealizovatelné. Rovněž zastoupení na základě zákona podle § 32 odst. 2 písm. g) správního řádu zde nemůže připadat v úvahu, neboť duševní stav podporovaného mu nebrání samostatně právně jednat.

Obdobná úprava byla v souvislosti s rekonstrukcí soukromého práva vtělena do OSŘ, kdy podle § 116a odst. 1, má účastník během jednání právo na konzultace s osobou, která mu podle občanského zákoníku může napomáhat při rozhodování, přičemž ustanovení § 23 OSŘ tím není dotčeno. Podle odst. 2 § 116a OSŘ pak soud musí přihlídnout k námitce podpůrce, vznesené při jednání jeho jménem ohledně neplatnosti právního jednání učiněného podporovaným účastníkem řízení. I v těchto případech však bude záležet pouze na podporovaném, zda podpůrce k jednání přizve, protože tento není soudem předvoláván. Zájmy podporovaného člověka v soudním řízení by však měli být zajištěny právě prostřednictvím podpůrce.

III. Zastoupení členem domácnosti

K příliš obecné úpravě povinností zástupce podle § 51 a omezujícímu limitu peněžních prostředků podle ustanovení § 52 odst. 2 ObčZ jsem se vyjadřoval výše ve čtvrté kapitole této práce. Jako problematickou však vnímám i úpravu rozsahu, jehož se má zastoupení týkat, neboť nepřilíživě určité vymezení podle § 52 odst. 1 ObčZ (obvyklé záležitosti podle životních poměrů zastoupeného), dává

prostor pro podle mého názoru nežádoucí výklady⁷⁶, podle nichž lze pojmy „běžná záležitost“ a „obvyklá záležitost“ považovat za synonyma. Pro zachování právní jistoty by bylo dle mého názoru vhodné v zákoně stanovit alespoň základní výčet oblastí, jichž se zastoupení týká, např. nároky náležející osobě pro věk, postižení nebo nemoc v oblasti sociálního práva, důchodů, příspěvků na péči apod. (jak je ostatně argumentováno ve zvláštní části důvodové zprávy k tomuto ustanovení).

Jako neméně vážný nedostatek v aktuální úpravě vnímám nedořešenou otázku zániku zastoupení podle § 54 odst. 1 věta první. Zatímco vznik zastoupení podmiňuje zákon schválením soudu, k zániku zastoupení z důvodu, že se jej zástupce vzdá, popř. pokud zastoupený odmítne, aby ho nadále zástupce zastupoval, již rozhodnutí soudu zapotřebí není. S ohledem na nutnost ochrany práv zastoupené osoby stížené duševní poruchou, považuji za nutné v tomto směru úpravu doplnit. Za vzor pak může opět posloužit Rakouská právní úprava, podle níž člen domácnosti musí vykonávat zástupčí činnost tak dlouho, dokud není možné aplikovat jiné opatření k zajištění záležitostí zastoupeného, případně musí zajistit péči o dotčenou osobu jiným členem, nebo navrhnout jmenování opatrovníka.

1. *Problematika využití v oblastech veřejného práva*

Využití institutu zastoupení členem domácnosti v soukromoprávních záležitostech by mimo výše uvedené nemělo činit potíže. Problematickým se však opět jeví jeho využití ve veřejném právu. V „Závěru č. 131 ze zasedání poradního sboru ministra vnitra ke správnímu řádu ze dne 14. 2. 2014, Nápomoc při rozhodování a zastupování členem domácnosti“, se uvádí, že: „Pojem *obvyklé záležitosti* však občanský zákoník nijak nevymezuje. Za obvyklé životní záležitosti lze jistě považovat např. pravidelné nákupy a platby, přebírání pošty apod. Podle důvodové zprávy k občanskému zákoníku jde „zejména o záležitosti týkající se poskytování zdravotních a sociálních služeb a žádostí o přiznání dávek pomoci v hmotné nouzi, státní sociální podpory a sociálního zabezpečení“. Podle názoru poradního sboru však i vzhledem k předmětu úpravy občanského zákoníku může

⁷⁶ Srov.: Mgr. Martin Anderle, Zastoupení členem domácnosti a jeho účinky v právních vztazích, časopis Národní pojištění č.: 7/2015, dostupné na: <http://www.cssz.cz/NR/exeres/C61CE4D1-F9A2-44CE-BFEE-2B12ECA20700,frameless.htm?NRMODE=Published>

jít v zásadě pouze o záležitosti soukromého práva⁷⁷. V závěru poradního sboru se dále uvádí, že vymezení zastupování členem domácnosti nebylo novelizací do správního řádu nijak promítnuto, přičemž na základě výkladu ustanovení § 49 a násl. občanského zákoníku lze dospět k závěru, že člen domácnosti může zastupovat uvedenou fyzickou osobu pouze v obvyklých záležitostech týkajících se běžného života. Jedná se o tedy hmotněprávní institut upravený v občanském zákoníku a nelze z něj automaticky dovozovat procesní zastoupení. Zastoupení členem domácnosti tedy nelze považovat za zastoupení ve smyslu § 31 správního řádu, který obsahuje taxativní výčet. Dále se v závěru č. 131 uvádí, že institut zastoupení členem domácnosti není druhem úplného zákonného zastoupení, nejde ani o zmocněnce, ani o opatrovníka. Jedná se spíše o zvláštním zákonem upravený zvláštní typ jednání ve prospěch účastníka, kdy za účastníka řízení může být takto učiněn např. pouze jeden konkrétní úkon v řízení (podání žádosti). Následně poradní sbor dodává, že předmět správního řízení se bude téměř vždy vymykat z mezí obvyklých záležitostí a životních poměrů osoby zastoupené členem domácnosti (např. stavební řízení), a přesahuje tak rámec záležitostí, ve kterých může člen domácnosti konkrétní osobu zastupovat, přičemž výčet případů, kdy člen domácnosti zastupuje účastníka řízení, může určit pouze zvláštní zákon (např. oprávnění k podávání žádostí o přidělení rodného čísla za účastníka, požádání o vydání občanského průkazu).

Uvedené stanovisko poradního orgánu ministra vnitra bez dalšího přijímají i další autoři⁷⁸. Ve svém článku „Zastoupení členem domácnosti a jeho účinky v právních vztazích“, který vyšel v časopisu Národní pojištění č.: 7/2015, M. Anderle, který je zaměstnancem České správy sociálního zabezpečení, uvádí, že *„Člen domácnosti je tak bez dalšího oprávněn za zastupovaného podat žádost o dávku důchodového pojištění, není však již oprávněn v daném správním řízení oprávněného zastupovat, tj. např. být adresátem rozhodnutí ve věci, podávat jménem zastupovaného námitky apod., ledaže by mu příslušné oprávnění soud výslovně ve svém rozhodnutí přiznal. Jak speciální právní norma, tj. zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozděj-*

⁷⁷ Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/zavery-poradniho-sboru-ministra-vnitra-ke-spravni-mu-radu.aspx>

⁷⁸ Mgr. Martin Anderle, Zastoupení členem domácnosti a jeho účinky v právních vztazích, časopis Národní pojištění č.: 7/2015, dostupné na: <http://www.cssz.cz/NR/exeres/C61CE4D1-F9A2-44CE-BFEE-2B12ECA20700,frameless.htm?NRMODE=Published>

ších předpisů (dále jen „ZOPSZ“), tak norma obecné povahy, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, přitom oprávnění člena domácnosti k zastupování účastníka řízení výslovně neupravují, nelze tedy o zastupování členem domácnosti ve správním řízení hovořit“. Dále v článku uvádí, že člena domácnosti rovněž s ohledem na oprávnění zástupce nakládat s peněžními prostředky zastoupeného pouze v rozsahu, který nepřesahuje měsíčně výši životního minima jednotlivce podle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, nelze považovat za příjemce důchodu. V taxativním vymezení příjemců důchodu dle § 64 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, není člen domácnosti ve výčtu příjemců uveden.

Z uvedeného vyplývá, že v řízeních vedených podle správního řádu a zvláštních předpisů z oblasti správního práva, je funkce zastupujícího člena domácnosti degradována pouze na „zástupce pro nejzákladnější záležitosti běžného života“. To je však zcela jistě v rozporu se smyslem tohoto institutu a jeho postavení v systému podpůrných opatření. Jako nejefektivnější řešení se podle mého názoru jeví, mimo výše navržené hmotně právní úpravy, zahrnutí zástupce z řad členů domácnosti do ustanovení § 31 správního řádu jako obecného předpisu.

IV. Současný stav rozhodování o statutu osob se zdravotním postižením v ČR

České soudy jsou ze strany organizací osob se zdravotním postižením⁷⁹ opakovaně kritizovány za minimální využívání nových podpůrných opatření, či dokonce napadány za činnost plně v duchu předchozí rozhodovací praxe. Domnívám se, že žádnou zásadní změnu v právním systému, přičemž zařazení nových podpůrných opatření do ObčZ takovou změnou bezesporu je, nelze uvést v život přes noc, a doba, která uplynula od nabytí účinnosti občanského zákoníku, není nikterak dlouhá. O skutečnosti, že se česká justice s novým systémem postupně vypořádává a že se tyto instituty dostávají do podvědomí široké veřejnosti, svědčí i oficiální statistická data z přehledu o pravomocných rozhodnutích soudů v opatrovnických věcech, uvedená v níže přiložených tabulkách.

⁷⁹ Např. Liga lidských práv, www.llp.cz, Výtah z příspěvku: „*Ministerstvo spravedlnosti zveřejnilo statistiky soudů, které vypovídají o zcela extrémním nárůstu počtu osob, které v roce 2015 obdržely nově status osoby omezené ve svéprávnosti nebo jim byl tento status opakovaně přiznán, případně omezení prodlouženo. Toto číslo pak v poměru k počtu využívaných alternativ svědčí o nerespektování proreformní politiky nastolené novým občanským zákoníkem*“.

Tab 1: Počet rozhodnutí o omezení svéprávnosti a podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat vydaných v roce 2015 u všech okresních soudů v ČR

Rozhodnutí o statusu osob s postižením		Počet pravomocných rozhodnutí
Omezení svéprávnosti		5 578
Alternativy k omezení svéprávnosti celkem		2 183
Z toho:	Opatrovník bez omezení svéprávnosti	1479
	Zastoupení členem domácnosti	568
	Nápomoc při rozhodování	136

Zdroj: vlastní úprava podle systému Justice.cz, dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>.

Tab 2: Počet rozhodnutí o omezení svéprávnosti a podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat vydaných v roce 2016 u všech okresních soudů v ČR

Rozhodnutí o statusu osob s postižením		Počet pravomocných rozhodnutí
Omezení svéprávnosti		4 902
Alternativy k omezení svéprávnosti celkem		3 314
Z toho:	Opatrovník bez omezení svéprávnosti	2842
	Zastoupení členem domácnosti	406
	Nápomoc při rozhodování	66

Zdroj: vlastní úprava podle systému Justice.cz, dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>.

Z uvedených údajů jednoznačně vyplývá, že mezi lety 2015 a 2016 došlo k nárůstu počtu využití alternativních opatření k omezení svéprávnosti za současného

snížení množství osob, jež byly omezeny ve svéprávnosti. Aniž bych měl sebe-menší úmysl soudy chválit, považuji tento trend za více než pozitivní.

Ke kritice organizací osob se zdravotním postižením týkajících se málo progresivního přístupu soudů si dovoluji ještě několik poznámek k reálným možnostem soudu postupovat podle § 39 ZŘS.

Předběžné prohlášení je činěno jako svobodný projev plně svéprávného člověka činěný do budoucna, a podle mého názoru nelze žádným právním nástrojem dosáhnout vyšší míry užívání tohoto institutu. Jedinou cestou může být osvěta, která však nemůže být kladena na bedra soudům. Ostatně zmiňované ustanovení § 39 ZŘS jej nevyjmenovává, a podle důvodové zprávy k ustanovení § 55 odst. 2 ObčZ je méně omezujícími opatřeními myšlena podpora při rozhodování a zastoupení členem domácnosti.

Nápomoc při rozhodování, respektive smlouva o nápomoci, může vzniknout pouze na základě konsenzu podporovaného a podpůrce jako projev jejich svobodné vůle. Jakákoliv ingerence soudu směřující ke vzniku tohoto vztahu by byla v rozporu se zásadou autonomie vůle. Jinými slovy, pokud by takové mírnější opatření postačovalo, ale nebude existovat nikdo, kdo by byl ochoten a schopen činnost podpůrce vykonávat, nelze autoritativně rozhodnout, že podpůrcem bude tato osoba. To samé platí i pro využití institutu zastoupení členem domácnosti, pokud nebude existovat žádný takový člen, který by dobrovolně zastupoval osobu s duševní poruchou. Problém, který brání širšímu využití tohoto institutu, je podle mého názoru nutno hledat v kulturně právním prostředí české republiky. Oporu pro něj mohu nalézt např. ve výsledcích průzkumu, který v rámci zpracovávání metodiky výkonu podpůrcovství, prováděl INSTAND z.ú.:

„V průběhu mapování situace podporovaných bylo u většiny zjištěno, že mají ve svém okolí alespoň jednoho člověka, který je v životě podporuje. Když však byli tito lidé osloveni a požádáni, aby uzavřeli Smlouvu o nápomoci, vždy odmítli. Dávali přednost poskytování podpory člověku neformálním způsobem – tedy bez Smlouvy o nápomoci. Důvodem je nejspíš přirozená obava lidí z úředního aktu a z povinností z něj vyplývajících. Pak také obava z povinnosti samotné, dotýčny se cítí příliš svázán závazky. Nutno říci, že tato obava je spíše neopodstatněná a je třeba o tom s lidmi mluvit a diskutovat o reálné závaznosti oficiální smlouvy, v kontrastu k výhodám plynoucím z možnosti účasti při důležitých jedná-

*ní člověka (na soudu, v bance, u lékaře atd.), kdy člověk podporu reálně potřebuje.*⁸⁰

KAPITOLA 7

PODPŮRNÁ OPATŘENÍ V ZAHRANIČNÍCH PRÁVNÍCH ŘÁDECH

V kapitole věnované pramenům a souvislostem aktuální tuzemské úpravy vybraných podpůrných opatření jsem uváděl jako hlavní mezinárodní pramen Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením. Tato úmluva však neupravuje konkrétní právní nástroje, pomocí kterých má být v jednotlivých smluvních státech naplněna. Náš zákonodárce se při normování těchto opatření inspiroval v zahraničních civilních kodexech, které již obdobnou úpravu obsahují. Respektive tuto zahraniční úpravu s určitými modifikacemi inkorporoval do návrhu občanského zákoníku, jak o tom svědčí argumentace tvůrců obsažená ve zvláštní části důvodové zprávy k ObčZ. Z tohoto důvodu považuji za více než vhodné se této zahraniční úpravě blížeji věnovat.

I. Podpůrná opatření v Rakousku

Podpůrná opatření upravuje v rakouském právním řádu, shodně jako u nás, občanský zákoník⁸¹ (dále jen ABGB), a to v části opatrovnictví u ostatních osob, přičemž současná úprava navazuje na historické, respektive původní znění § 284 ABGB.

1. *Předběžné prohlášení*

Předběžné prohlášení (Vorsorgevollmacht) je v ABGB upraveno v ustanovení § 284f, přičemž je definováno jako plná moc, která se podle svého obsahu má stát účinnou až tehdy, pokud zmocnitel ztratí způsobilost k právním úkonům, schopnost chápat, soudnost nebo vyjadřovací schopnosti potřebné k zaopatření záležitostí. Druhy činností, k nimž se plná moc uděluje, musí být

⁸⁰ Metodika výkonu podpůrcovství, Instand z.ú., Karlovy Vary 2015, dostupné na: <http://www.Instand.cz>. s. 12.

⁸¹ **ABGB**: Österreichs Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch JGS Nr. 946/1811, rakouský občanský zákoník.

v prohlášení přesně stanoveny. Předběžné prohlášení má sloužit k posílení práva na sebeurčení duševně postižených nebo psychicky nemocných osob tím, že umožňuje označit osobu, jíž zmocnitel důvěřuje, jako svého budoucího zástupce pro případ ztráty vlastní svéprávnosti nebo schopnosti úsudku a chápání. Předběžné prohlášení potom brání jmenování opatrovníka pro záležitosti v něm uvedené (§ 268 odst. 2). Rovněž má v těchto záležitostech přednost před zastoupením členem domácnosti (§ 284b odst. 1). Vzhledem k tomu, že je možné jej použít i pro případy ztráty vyjadřovací schopnosti bez současného psychického nebo duševního postižení, má oproti předpokladům pro jmenování opatrovníkova, podstatně širší možností využití. V ABGB je tedy předběžné prohlášení koncipováno jako zvláštní občanskoprávní plná moc, na kterou se mimo speciálních ustanovení aplikuje i obecná úprava (§ 1002 a násl.) Předběžné prohlášení může být vytvořeno buď s odkládací podmínkou, tedy do budoucna pro případy v něm uvedené, nebo je možné, aby se podle vůle zmocnitele stalo účinným ihned. V tomto případě však musí splňovat všechny předpoklady. Aby bylo předběžné prohlášení platné, musí mít zmocnitel v okamžiku udělení zmocnění potřebné rozhodovací schopnosti k těm záležitostem, jichž se prohlášení týká, musí tedy mít schopnost právně jednat, popř. schopnost chápat a usuzovat⁸². Osoba, která je prohlášením určena k obstarávání určených záležitostí, musí být svéprávná a nesmí být v žádném bližším vztahu k případnému zařízení, v němž osoba činící prohlášení pobývá, nebo které o ní pečuje (§ 279 odst. 1). Je však možné, aby spolu tyto osoby sdílely společnou domácnost.

Pokud postižená osoba prostřednictvím předběžného prohlášení udělí zmocnění, již nepotřebuje opatrovníka, ledaže by zmocněnec nejednal ve smyslu zmocnění nebo nejednal vůbec, či svou činností přímo ohrožoval zájmy postižené osoby. Od jmenování opatrovníka je možné upustit v případech, kdy předběžné prohlášení (zmocnění) nesplňuje formální předpoklady, např. se zmocnění zakládá pouze na prosté plné moci s nedostatečným obsahem, avšak s ohledem na okolnosti případu se není třeba obávat střetu zájmů mezi zmocněncem a postiženou osobou a dohled opatrovníka není potřeba. Naopak důvodem pro jmenování opatrovníka bude situace, kdy postižený dá najevo, že si další zastupování zmocněncem nepřeje (§ 284g ABGB). Dále dojde ke jmenování opatrovníka i přes existenci předběžného prohlášení v případech, kdy zmocněnec ohrožuje zájmy posti-

⁸² JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 219, 220.

žené osoby, a to buď z důvodů výše uvedených, nebo pokud je zastupováním přetíženo. Předběžné prohlášení ztrácí jmenováním opatrovníka svou specifickou pozici, a z pohledu práva mu jsou nadále přiznány účinky prosté plné moci podle § 1002 a násl. ABGB. Na rozdíl od tuzemské úpravy obsahuje rakouský občanský zákoník ochranu práv třetích osob. Podle § 284h odst. 2 ABGB, se třetí osoba smí s důvěrou opřít o účinnost předběžného prohlášení, pokud zmocněnec při jednání předloží potvrzení o registraci nabytí účinnosti předběžného prohlášení z rakouského centrálního rejstříku zastupování vedeného podle rakouského notářského řádu⁸³. Pokud je však třetí osobě známo, že účinnost prohlášení nenastala, respektive, že nenastaly její podmínky, nebo jednala nedbale, není chráněna její dobrá víra, že nastaly podmínky předběžného prohlášení. K registraci nabytí účinnosti je nutno předložit lékařský posudek, který osvědčuje, že zmocnitel pozbyl schopnost chápání, úsudku nebo vyjadřovací schopnosti. Notář následně vydá potvrzení o registraci účinnosti. Samotná registrace má pouze deklarativní účinky, neboť není podmínkou účinnosti prohlášení, potvrzení tak má význam pouze z důvodu ochrany třetích osob⁸⁴.

Samotné předběžné prohlášení je možné podle ABGB učinit buď ve formě notářského zápisu, nebo jako soukromou listinu. Tato musí být vlastnoručně napsána a podepsána. Pokud je napsána jinou osobou, musí ji zmocnitel vlastnoručně podepsat a za přítomnosti tří nezaujatých, svéprávných a jazyka znalých svědků potvrdit, že prohlášení obsahuje jeho vůli. Pokud již zmocnitel není schopen předběžné prohlášení podepsat, nebo jej z jiného důvodu nepodepíše, vyžaduje rakouská úprava k účinnosti takového prohlášení přítomnost notáře, který ověří, že prohlášení odpovídá vůli zmocnitele, přičemž se nejedná o formu notářského zápisu⁸⁵.

2. Zastoupení členem domácnosti

Institut zastoupení členem domácnosti má v Rakousku zamezit nadměrnému nárůstu opatrovnictví, které je vnímáno jako vměšování státu, neboť péči o člověka je možno zajistit v rámci rodiny za současného posilování její sociální funkce. Použitelný je přitom jak u osob po dosažení zletilosti, za něž mohou práv-

⁸³ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 228.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž s. 231.

ně jednat rodiče, tak i u seniorů, které z důvodu onemocnění demencí nemají požadovanou svéprávnost, avšak jejich partner, manžel nebo potomci mají zájem a schopnost o ně pečovat⁸⁶. Předpoklady pro zastoupení členem domácnosti jsou upraveny v ustanoveních § 284b a násl. ABGB. Podle rakouské úpravy platí, že pokud zletilá osoba není schopná z důvodu psychické choroby nebo duševního postižení sama zvládat právní jednání každodenního života a nemá opatrovníka nebo jiného zákonného nebo smluvního zástupce, může být při jednáních odpovídajících jejím životním poměrům zastoupena blízkou osobou. Rovněž může být zastoupena při právním jednání činěném pro pokrytí potřeb péče a uplatnění nároků, které postižené osobě náležejí z důvodu věku, postižení, nemoci nebo chudoby, zvláště pak nároků z oblasti práva sociálního zabezpečení, tedy příspěvky na péči, sociální pomoc, osvobození od zákonných poplatků atd. Zastoupení zahrnuje také souhlas s provedením zdravotního výkonu, pokud tento není obvykle spojen s vážným nebo trvalým narušením tělesné nebo duševní nedotknutelnosti. Osobou blízkou jsou rodiče, zletilí potomci, manžel/manželka a registrovaný partner žijící s postiženou osobou ve společné domácnosti. Za osobu blízkou považuje ABGB také druha nebo družku, pokud žijí se zastoupenou osobou ve společné domácnosti alespoň tři roky. Oproti tuzemskému ObčZ, jsou podle rakouské úpravy manžel a registrovaný partner oprávněni zastupovat pouze pokud s postiženou osobou žijí ve společné domácnosti. Pro výklad termínu „společná domácnost“ používá rakouská praxe zákon o nájemním právu (MGR), kdy rozhodujícím je hodnocení poměru blízkosti a důvěry mezi manžely⁸⁷. O převzetí oprávnění k zastoupení je blízká osoba povinna informovat zastoupeného člena domácnosti (informační povinnost, § 284d odst. 1).

ABGB, respektive rakouská právní úprava nevyžaduje schvalování zastoupení členem domácnosti soudem, zastupující blízká osoba je však povinna takové oprávnění zaregistrovat v Rakouském centrálním rejstříku (§ 284e odst. 2). Pokud zastupující člen domácnosti předloží při právním jednání toto potvrzení, mohou se o něj třetí osoby s důvěrou opřít (obdobný princip jakou institutu předběžné prohlášení). Sama registrace však není předpokladem pro vznik oprávnění k zastupování. Přesto k ní musí dojít dříve, než člen domácnosti začne jednat, respektive před prvním výkonem zástupčího oprávnění. Registrační řízení je

⁸⁶ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 258.

⁸⁷ Tamtéž..

upraveno v rakouském notářském řádu (zákon č. 75/1871 RGBI, dříve platný i na našem území). Zahajuje jej člen domácnosti, který má zájem na zastupování, další úkony provádí notář. V řízení se dokládá blízký vztah mezi členem domácnosti a zastoupeným, u rodinných vazeb zpravidla postačí předložení listiny. U manželů, partnerů a druhů se dále dokládá společná domácnost. Současně je nutné předložit lékařské osvědčení, kterým je potvrzeno, že zastoupený není z důvodu psychického onemocnění nebo mentálního postižení schopen samostatně obstarávat zákonem vyjmenované záležitosti (§ 284 odst. 2 písm. b)). Notář musí následně zjistit, zda v rejstříku není evidován odpor vůči zastoupení, nebo zda pro záležitosti, které mají být předmětem zastoupení, není registrováno předběžné prohlášení, případně zda nebyl jmenován opatrovník. V obou případech se jedná o překážku, a zastoupení členem domácnosti nemůže vzniknout. O provedení registrace musí notář informovat opatrovnícký soud, pokud u něj probíhá řízení o jmenování opatrovníka. O registraci vystaví potvrzení, které vydáváno jménem Rakouské notářské komory. Současně s potvrzením vydá notář přehled práv a povinností vztahujících se k zastoupení.

Rozšířená ochrana dobré víry je podle rakouského práva upravena ve prospěch banky, a to v souvislosti s oprávněním člena domácnosti k nakládání s finančními příjmy na účtu zastoupeného, pokud tyto operace nepřesáhnou všeobecnou základní částku životního minima zvýšenou o jednu šestinu⁸⁸. Aktuální výše této částky činí 1037 Euro⁸⁹. Tato částka několikanásobně převyšuje dispoziční oprávnění zastupujícího člena domácnosti podle tuzemské právní úpravy (srov. s § 52 odst. 2 ObčZ). Peněžními příjmy podle rakouské úpravy zahrnují jak výběry v hotovosti, tak i příkazy k převodu. Pokud finanční transakce nepřesahují tuto částku, nemusí banka posuzovat, zda jde o potřebnou dispozici. Pokud zastoupená osoba vlastní více bankovních účtů u stejné banky, nelze výše uvedené částky násobit počtem účtů. Banka však nemusí zkoumat, zda má zastupovaná osoba účet i jiných finančních institucí⁹⁰.

Vnitřní vztah mezi osobou s duševním onemocněním nebo postižením a zastupujícím členem domácnosti je upraven v § 284e odst. 1 ABGB. Podle něj musí „člen domácnosti při plnění svého oprávnění co nejlépe sledovat zájmy za-

⁸⁸ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 263.

⁸⁹ Existenzminimum bei Pfändungen – Richtsätze 2017 , dostupné na: <https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/169/Seite.1693904.html>

⁹⁰ Viz poznámka pod čarou č. 88, s. 258.

stoupené osoby a usilovat o to, aby mohla v rámci svých schopností a možností utvářet své životní podmínky podle svých přání a představ“. Dle výkladu tohoto ustanovení však tato přání a představy slepě následovat, ale musí také zohlednit možná nebezpečí ohrožující život, zdraví a možné dopady do majetkové sféry⁹¹. Pro zastoupení členem domácností není v rakouské úpravě výslovně stanovena povinnost vyrozumívát zastoupeného o zamýšleném jednání. Lze říci, že vztah mezi zastoupeným a zastupujícím členem domácnosti je v ABGB mimo výše uvedené podrobněji neupraven. Existující mezery jsou pak vyplňovány aplikací principů z jiných právních institutů, přičemž se vychází ze základní povinnosti sledovat zájmy zastoupené osoby⁹².

ABGB umožňuje, aby dotčenou osobu zastupovalo více členů domácnosti, pro platné právní jednání pak postačí projev vůle pouze jednoho z nich. Pokud si však projevy navzájem odporují, není účinný žádný z nich (§ 284c odst. 2). Podle výkladu k tomuto ustanovení však musí být tento odporující projev vůle doručen adresátovi nejpozději ve shodný okamžik, jinak nemůže rušit účinky již projevené vůle jiného člena domácnosti. Toto pravidlo se nepoužije při zastoupení v občanskoprávním řízení, kdy oprávnění k zastupování má ten člen domácnosti, který jako první učinil procesní úkon.

Zánik zastoupení je v ABGB oproti ObčZ upraven odlišně. Pokud člen domácnosti začne vykonávat zástupčí činnost, musí v ní pokračovat tak dlouho, dokud není možné aplikovat jiné opatření k zajištění záležitostí zastoupeného. Pokud zástupce z řad členů domácnosti již nechce nebo nemůže ve své činnosti pokračovat, musí zajistit péči o dotčenou osobu jiným členem, nebo navrhnout jmenování opatrovníka. Zánik zastoupení upravuje rakouský notářský řád. Zastoupení členem domácnosti zaniká, pokud je osobě jmenován opatrovník, nebo pokud zastoupený podá písemný odpor⁹³.

II. Právní úprava kanadské provincie Quebec

⁹¹ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 266.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž, s. 271, 272.

Zdrojem současné tuzemské právní úpravy je rovněž Quebecký občanský zákoník⁹⁴ (dále jen CCQ), který obsahuje úpravu některých podpůrných opatření týkajících se zletilých osob s nedostatečnou způsobilostí k právnímu jednání.

1. *Předběžné prohlášení*

Podle quebecké úpravy je možné určit zmocněnce pro péči o osobu vydávající zmocnění, nebo pro správu jeho jmění, popřípadě pro obojí. Zletilá osoba v očekávání nezpůsobilosti starat se sama o sebe nebo spravovat svůj majetek může formou notářského zápisu nebo soukromě za účasti svědků dát mandát (mandate, § 2166 CCQ). Podmínkou pro výkon mandátu je nedostatek způsobilosti k právnímu jednání osoby, která mandát udělila, a schválení soudem (homologation), které se provádí na návrh toho, jež má být zmocněncem. Zmocněnců může být ustanoveno i několik. Mandát pro správu majetku může zahrnovat jak správu prostou (simple administration), nebo plnou (full administration).

Forma mandátu vyžadovaná podle CCQ byla inspirací pro našeho zákonodárce. Aby bylo prohlášení o zmocnění činěné do budoucna platné, musí být podle quebecké úpravy mandát sepsán buď ve formě notářského zápisu (notarial act), nebo jako soukromá listina (private writing). Soukromá listina musí být připravena a podepsána zmocnitelem před dvěma svědky, kteří jí následně rovněž podepíší (§ 2166). Přítomní svědci nesmí mít zájem na jednání zmocnitele, a musí být schopni potvrdit, že člověk, který mandát uděluje, je schopen samostatně jednat. Musí jim být známa povaha jednání, přesný obsah listiny naopak nikoliv. Člověk, který prohlášení sepsal, jej na konci podepíše, pokud listina už jeho podpis obsahuje, potvrdí jej před svědky. Je však také možné, aby prohlášení za něj v jeho přítomnosti a podle jeho instrukcí podepsala prohlášení třetí osoba. Svědci připojují svůj podpis na listinu výhradně za přítomnosti člověka, který prohlášení sepsal. Samotné dodržení formy však není dostačující pro účinnost prohlášení, respektive pro vznik oprávnění zmocněnce. Podle quebecké úpravy musí být zmocnění schváleno (homologováno) soudem. V příslušném řízení soud zjišťuje, zda je zmocnitel nezpůsobilý k právnímu jednání, ověřuje existenci prohlášení, případně jeho platnost, pokud je učiněno formou soukromé listiny za účasti svědků. Aktivně legitimován k žádosti o homologaci zmocnění je pouze v prohlášení

⁹⁴ **quebecký CC**: Code civil du Québec/Civil Code of Quebec, SQ 1991, c. 64, quebecký občanský zákoník.

určení zmocněnec, příslušným je soud v místě bydliště zmocnitele. K žádosti o homologaci musí být přiložena kopie prohlášení a zdravotní a psychosociální posudky k potvrzení zmocnitelovi nezpůsobilosti k právnímu jednání. Posudky mohou vypracovat pouze odborníci v oblasti zdravotních a sociálních služeb, a to jak organizovaní v síti zdravotnických zařízení, tak i v soukromé praxi⁹⁵. Homologací prohlášení soudem je jednoznačně stanoveno, že je účinné, tedy že osoba v něm určená je oprávněná vykonávat svou činnost podle mandátu, spočívající v péči o zmocnitele, správě jeho majetku, případně v obojím.

2. *Nápomoc zletilé osobě*

I v tomto případě se jedná o institut, jímž se při tvorbě současného tuzemského ObčZ náš zákonodárce inspiroval. Quebecký občanský zákoník upravuje institut „advisorship to persons of full age“, který obsahově odpovídá právě nápomoci poskytované zletilé osobě (§ 291-294 CCQ). Podle quebecké úpravy jmenuje soud podpůrce (adviser) takové zletilé osobě, která, ačkoliv je obecně a obvykle schopná se o sebe postarat, či spravovat svůj majetek, pro určité druhy jednání nebo po určitý čas potřebuje asistenci nebo radu při správě svého jmění. Jmenovaný podpůrce však nevystupuje jako správce majetku podporované osoby, přistupuje však k jednáním, ve kterých má poskytovat podporu (§ 292 CCQ). Podpůrce (poradce) je tedy jmenován pouze v případech, kdy je člověk obecně schopen se o své záležitosti postarat, avšak pro určitá složitější jednání nebo v určitých chvílích potřebuje pomoc. Vzhledem k tomu, že každý takový případ bude odlišný, může soud blíže specifikovat druhy jednání, při nichž člověk musí mít podporu. Osoba poradce při takových jednáních pak pouze asistuje, úkon samotný je činěn podporovaným člověkem. Pokud podporovaný samostatně právně jedná bez asistence ve věcech, v nichž je požadována podpora, a plnění z tohoto jednání je v jeho neprospěch nebo přímo na újmu, mohou být taková jednání anulována, případně závazek z nich plynoucí redukován (§ 294 CCQ).

Okruh činností, respektive jednání, ke kterým je nutná asistence, stanoví soud ve svém rozhodnutí (§ 293 CCQ). V rozhodnutí, kterým je podpůrce jmenován, soud popíše všechny záležitosti, které může dotčená osoba činit samostatně bez podpory a ve kterých musí jednat s podporou určeného podpůrce. Podpůrce je

⁹⁵ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 231.

jmenován soudem nebo úředníkem soudu (court clerk)⁹⁶. Návrh na jmenování může podat i notář, avšak pouze v případě, že mu neodporuje nikdo z okruhu přátel člověka nebo jeho rodiny. Před vydáním rozhodnutí musí soudce, úředník soudu nebo notář svolat setkání příbuzných a přátel, při němž zjišťuje jejich názor na osobu podpůrce. Příbuzní a přátelé mohou sami navrhnout, kdo má být jmenován. Ohled musí být brán i na názor člověka, jemuž má být pomáháno. Osoba podpůrce musí splňovat požadované předpoklady, musí být schopná potřebnou nápomoc poskytovat a mít čas tuto roli plnit. Soudce, úředník nebo notář se musí o těchto skutečnostech ujistit. Žádost o jmenování podpůrce může podat každý, kdo projeví zvláštní zájem o dotčenou osobu. Žádost může pocházet od manžela, partnera, příbuzného, souseda nebo veřejného opatrovníka (public curator)⁹⁷.

Také quebecká právní úprava obsahuje ustanovení týkající se povinností podpůrce. Ten musí plnit povinnosti stanovené nejen zákonem, ale i rozhodnutím soudu, jímž byl jmenován. Podpůrce musí jednat v nejlepším zájmu podporovaného, musí respektovat jeho práva a zachovávat jeho nezávislost. Současně je povinen brát v úvahu přání podporovaného člověka jak jen to je možné. Zvláštní povinností podpůrce je zabezpečení lékařského a psychosociálního vyšetření dotčené osoby každé tři roky (shodně jako curator, tutor pak každých pět let), a to z důvodu potvrzení, že nápomoc je stále nutná. Podporovaný však nemusí spravovat svůj majetek tak, jak podpůrce navrhuje, je mu tedy zachováno právo s ním volně nakládat. Pokud však přes radu podpůrce učiní nesprávné rozhodnutí, není z něj podpůrce vázán. Tato úprava vychází z principu, že funkcí podpůrce je poskytovat podporu, nikoliv právně zastupovat. Není oprávněn ke správě majetku dotčené osoby. Nemůže tudíž nutit podporovaného člověka, aby se řídil jeho radou⁹⁸.

III. Německá právní úprava

⁹⁶ Srov. „poznámka k vyššímu soudnímu úředníkovi“, JUDr. Kateřina Čuhelová, Mgr. Tereza Pondikasová, Lavický, P. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních, Zákon o veřejných rejstřících, Řízení nesporné, Praktický komentář, Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1012 s., elektronická verze ASPI.

⁹⁷ JUDr. Kateřina ČUHELOVÁ, Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s 249.

⁹⁸ Tamtéž, s. 253.

V Německu probíhaly reformy opatrovnictví již od roku 1990. První reformou byl do německého občanského zákoníku (dále jen BGB)⁹⁹ zařazen nový institut péče, tzv. „*Betreuung*“. Tento institut lze charakterizovat jako soudem stanovené opatrovnictví a právní zastoupení. Celý název zní „*Die rechtliche Betreuung*“ a je zařazen ve čtvrté knize BGB věnované rodinnému právu (Famili-enrecht), § 1896 a násl. Institut klade mnohem větší důraz na potřeby člověka s postižením a účel potřebné péče. Touto reformou bylo současně v Německu zrušeno plné opatrovnictví, kdy BGB již neumožňuje zbavit člověka způsobilosti k právním úkonům¹⁰⁰.

Druhá reforma z roku 1999 pak rozšířila skupiny opatrovníků a omezila jejich pravomoci ve specifických právních oblastech. V roce 2005 byla provedena třetí reforma opatrovnictví, a to z důvodu zvyšování počtu lidí pod opatrovnictvím, což značně zatěžovalo státní rozpočet. Tato reforma měla zavést přehlednější financování profesionálních opatrovníků zejména z řad neziskových organizací, a to podle jejich kompetencí, dále mělo dojít k odstranění byrokracie u soudů a k celkovému snížení nákladů na opatrovnictví

Podle BGB je při výběru vhodného opatření pro osoby se zdravotním postižením potřeba vždy respektovat základní principy ukládání těchto právních institutů:

1. Princip nezbytnosti – soud nesmí ustanovit opatrovníka v oblastech, v kterých je člověk schopen činit právní úkony, zároveň jiné, méně omezující prostředky mají přednost před opatrovnictvím.
2. Princip sebeurčení (autonomie) – opatrovník musí umožnit opatrovanému vést život podle svých představ v co nejvyšší možné míře.
3. Princip zachování práv – každý člověk má právo na zachování základních lidských práv, jakými jsou právo volit, uzavřít manželství nebo uzavřít závěť bez ohledu na míru nebo stupeň postižení¹⁰¹.

Jako méně omezující opatření rozeznává německá úprava např. udělení „plné moci“, tedy projev vůle člověka, má vždy přednost před opatrovnictvím. „Plnou moc“ lze udělit například k rozhodování o lékařských úkonech. Pokud

⁹⁹ **BGB:** Bürgerliches Gesetzbuch, Nr. 21 (1896), německý občanský zákoník.

¹⁰⁰ Komparativně-právní analýza zahraničních modelů náhradního a podporovaného rozhodování, dostupné na: http://www.instand.cz/dokumenty/pravnici-last_201312101337235.pdf.

¹⁰¹ Komparativně-právní analýza zahraničních modelů náhradního a podporovaného rozhodování, dostupné na: http://www.instand.cz/dokumenty/pravnici-last_201312101337235.pdf.

člověk, s ohledem na svůj stav, nemůže udělit plnou moc, může si soud vyžádat posudek Úřadu veřejného zdraví ohledně zdravotního, sociálního nebo psychického stavu člověka. Úřad současně doporučí rozsah a dobu trvání opatrovnickví. Soud může v době trvání opatrovnickví omezit způsobilost opatrovance přímo ke konkrétnímu právnímu jednání (např. k prodeji nemovitosti), a to prostřednictvím vyhrazeného souhlasu (institut „*Einwilligungsvorbehalt*“). Platnost právního jednání opatrovance v těchto záležitostech je pak podmíněna souhlasem opatrovníka. Dále může člověk uzavřít tzv. „*Patientenverfügung*“, které je podobné tuzemskému předběžnému prohlášení ve věcech rozhodování o zdraví pro případ nezpůsobilosti¹⁰².

ZÁVĚR

Aktuální občanský zákoník bezesporu představuje pozitivní krok pro implementaci článku 12 Úmluvy, a to nejenom tím, že již neumožňuje plné zbavení svéprávnosti a v případech omezení svéprávnosti ukládá soudům povinnost pravidelného přezkumu rozhodnutí, ale nabízí také širší a individualizované možnosti podpory osob s duševním postižením. Doplnění právních ustanovení vztahujících se k zásahům do svéprávnosti člověka o zcela nová podpůrná opatření, která jsou založena na principu podporovaného rozhodování, lze s povděkem kvitovat. S ohledem na ochranu práv těchto osob však nutno uvést, že se nejedná o úpravu bezproblémovou a současná znění některých ustanovení nemohou podle mého názoru v praxi zajistit sledovaný cíl. Zahraniční právní předpisy jsou propracovanější, bohužel včetně těch, které byly vzorem pro našeho zákonodárce.

Z legislativního procesu, respektive postupu prací na návrhu textu zákona je více než patrné, že podpůrná opatření byla do jeho osnovy zapracována na základě připomínek až v pozdějším období, kdy by již bylo velmi náročné zasahovat do celkové struktury zákona. Mám za to, že z logických důvodů by bylo vhodné umístit ustanovení týkající se opatrovnickví člověka do oddílu upravujícím podpůrná opatření při narušení schopnosti právně jednat. Je-li systém těchto opatření chápán jako několika stupňový, přičemž institut omezení svéprávnosti představuje stupeň „nejvyšší“, mělo by mít v této struktuře „prosté“ jmenování opatrovníka člověku, u nějž současně nedošlo k omezení svéprávnosti, bezpochyby své místo. Podle znění § 55 odst. 2 ObčZ lze omezit svéprávnost člověka pouze tehdy, hrozi-

¹⁰² Viz poznámka pod čarou č. 101.

la-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření. K těm patří podle mého názoru i jmenování opatrovníka podle § 465 odst. 1 ObčZ. Podle tohoto ustanovení soud jmenuje opatrovníka člověku, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů, nebo vyžaduje-li to veřejný zájem. Jmenování opatrovníka u člověka, který jej potřebuje, avšak není omezen ve svéprávnosti, je zcela nepochybně v jeho zájmu a nemůže být v rozporu s veřejným zájmem.

Co se týče nedostatků či nejasností v právní úpravě podpůrných opatření rozebíraných v rámci práce, mám za to, že příliš vágní znění s užitím právně neurčitěho pojmu „obvyklé záležitosti jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného“ v ustanovení upravujícím oprávnění zastupujícího člena domácnosti brání efektivnímu využívání tohoto institutu v praxi. Výkladem tohoto ustanovení za použití důvodové zprávy, smyslu slov a jejich vzájemné souvislosti musíme podle mého názoru dojít k závěru, že se nejedná o synonymum k termínu běžné záležitosti. Okruh záležitostí ve smyslu ustanovení § 52 je nutno chápat v širších souvislostech, neboť se skutečně budou navzájem lišit podle toho, co je nebo bylo v životě zastoupeného obvyklé. Ostatně v běžných záležitostech může podle § 64 ObčZ jednat samostatně i člověk, který byl omezen ve svéprávnosti, tudíž by existence institutu zastoupení členem domácnosti postrádala jakýkoliv smysl. Opačný výklad ve spojení se závěrem č. 131 ze zasedání poradního sboru ministra vnitra ke správnímu řádu ze dne 14. 2. 2014, „Nápomoc při rozhodování a zastupování členem domácnosti“ a rovněž nedůslednou a nedostatečnou úpravou zejména obecného předpisu správního práva (správní řád), vede k tomu, že v řízeních před správním orgánem bude nutné osobám s duševní poruchou (byť zastoupených členem domácnosti) ustanovit opatrovníka. Půjde tedy o aplikaci náhradního rozhodování, což jde proti požadavkům čl. 12 Úmluvy OSN. V této souvislosti si musím položit otázku, jaký rozdíl je mezi fundovaností soudem schváleného zastupce z řad členů domácnosti a ustanoveným opatrovníkem, jímž může být dle znění § 32 odst. 4 správního řádu „jiná vhodná osoba.“

Existenci podpůrných opatření však nebyla promítnuta i do dalších právních předpisů, např. zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů. Specifickou oblastí, do níž se změna v přístupu k osobám s duševními poruchami vůbec nepromítla, je oblast trestního práva, kdy zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), stále pracuje s minulou terminologií s oblasti

svéprávnosti člověka, kdy užívá termínů zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům.

Věřím, že jde jen o nedůslednost během rekonodifikace, neboť jakékoliv jiné zdůvodnění by nutně muselo vést k myšlence, že je záměrně zužována možnost využití vybraných podpůrných opatření ve prospěch náhradního rozhodování. Závěrem nezbývá než shrnout, že podle mého názoru současná právní úprava zcela neodpovídá požadavkům Úmluvy OSN, jejich reálná využitelnost je díky nejasnostem v úpravě omezena a navazující právní úprava je řešena nedostatečně.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura

- ELIÁŠ, K. a kol., Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s., ISBN 978-80-7208-922-2
- DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 432 s.
- LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, 2400 s., ISBN 978-80-7400-529-9.
- WIPPLINGEROVÁ, M., ZAHRADNÍKOVÁ, R., SPURNÁ, K., Zvláštní soudní řízení. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 236 s., ISBN 978-80-7478-683-9.
- BĚLOHLÁVEK, A. J., ČERNÝ, F., JUNGWIRTHOVÁ, M., KLÍMA, P., PROFELDOVÁ, T., ŠROTOVÁ, E., Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, 830 s., ISBN 978-80-7380-413-8.
- WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. První část Řízení nalézací. Praha: Linde, 2014. 624 s., ISBN 978-80-7201-940-3.
- JANEČKOVÁ, E., ČIBEROVÁ, H., MACH. P., PRŮVODCE SYSTÉMEM POSKYTOVÁNÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB 1. Vydání, ANAG, 2016, 322 s., ISBN 978-80-7554-009-6.
- KLÍMA Karel a kolektiv, Praktikum českého ústavního práva, 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 600 s. ISBN 978-80-7380-173-1.
- ADAMOVÁ K., SOUKUP L. Prameny k dějinám práva v českých zemích. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 360 s., ISBN 80-86898-04-0.
- ILONA SCHELLEOVÁ, KAREL SCHELLE, Civilní kodexy 1811-1950-1964, Edice učebnic právnické fakulty Mysarykovy univerzity v Brně svazek 45, 1993, 602 s., ISBN 80-210-1077-0, 80-85765-42-X doplněk Brno.
- SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 1054 s., ISBN 978-80-7400-297-7
- LAVICKÝ, P. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních, Zákon o veřejných rejstřících, Řízení nesporné, Praktický komentář, Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1012 s., elektronická verze ASPI

Články

- Jana Marečková: „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, [Právní rozhledy 3/2009, s. 86].
- Stanislava Makovcová: Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, dostupné na: <http://docplayer.cz/186162-Umluva-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim.html>.
- doc. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc., „Soukromá listina a veřejná listina“, dostupné na: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/komentar-k-noz-soukroma-listina-a-verejna-listina>.
- Šárka Musilová: "Předběžná prohlášení a ochrana zranitelných osob v novém občanském zákoníku", 5 Ad Notam 5/2013 19. ROČNÍK, 29. října 2013, s. 3.
- Kotrady, P.: „Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi“, Právní rozhledy č. 1/2015, s. 16.
- Kol. aut., „Připomínky k návrhu novely zákona č. 89/2014 Sb., občanského zákoníku“, Liga lidských práv, 1. 9. 2015.
- Komparativně-právní analýza zahraničních modelů náhradního a podporovaného rozhodování, dostupné na: http://www.instand.cz/dokumenty/pravnici-last_201312101337235.pdf
- Mgr. Martin Anderle, Zastoupení členem domácnosti a jeho účinky v právních vztazích, časopis Národní pojištění č.: 7/2015, dostupné na: <http://www.cssz.cz/NR/exeres/C61CE4D1-F9A2-44CE-BFEE-2B12ECA20700,frameless.htm?NRMODE=Published>

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Usnesení Předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu, ve znění pozdějších předpisů.
- Císařský patent č. 946/1811 sb. z. s., obecný zákoník občanský.
- Zákon č. 188/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých, ve znění pozdějších předpisů.
- Císařské nařízení č. 207/1916 ř.z., řád o zbavení svéprávnosti.
- Zákon č. 110/2006 Sb., o výši životního a existenčního minima, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zahraníční právní předpisy

- **ABGB:** Österreichs Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch JGS Nr. 946/1811, rakouský občanský zákoník.
- **quebecký CC:** Code civil du Québec/Civil Code of Quebec, SQ 1991, c. 64, quebecký občanský zákoník.
- **BGB:** Bürgerliches Gesetzbuch, Nr. 21 (1896), německý občanský zákoník

Mezinárodní smlouvy

- Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením (č. 10/2010 Sb. Mezinárodních smluv).
- Úmluva o lidských právech a biomedicíně (č. 96/2001 Sb. Mezinárodních smluv).

Soudní rozhodnutí

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2000, sp. zn./č. j.: 26 Cdo 622/99
- *Nálezy Ústavního soudu*
 - Nález Ústavního soudu nálezu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04, publikován v SbNU 223/39.
 - Nález Ústavního soudu ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. PL. ÚS 24/08, nepublikován.
- *Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva (ESLP)*
 - Rozsudek ESLP ze dne 27. 3. 2008 ve věci Shtukaturov v. Ruská federace, č. 44009/05.

Internetové zdroje

- Mgr. Stanislava Makovcová, „Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením“, dostupné na: <http://docplayer.cz/186162-Umluva-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim.html>
- „Časové mezníky přípravy nového občanského zákoníku“, dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/home/zakony-a-stanoviska/legislativni-proces>
- Pracovní verzi návrhu zákona ze dne 17. 8. 2014, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dostupné na: http://www.pravniprostor.cz/obrazky/pdf/Navrh_zmen_NOZ.pdf
- **Existenzminimum bei Pfändungen – Richtsätze 2017**, dostupné na: <https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/169/Seite.1693904.html>
- Reforma opatrovnictví, statistická data, dostupné na: <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/svep-ravnost/omezeni-svepravnosti/statisticka-data/>
- Narodni-plan-OZP-2015-2020_2, dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Narodni-plan-OZP-2015-2020_2.pdf
- Závěr č. 131 ze zasedání poradního sboru ministra vnitra ke správnímu řádu ze dne 14. 2. 2014, Nápomoc při rozhodování a zastupování členem domácnosti, dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/zavery-poradniho-sboru-ministra-vnitra-ke-spravnimu-radu.aspx>
- Metodika výkonu podpůrcovství, Instand z.ú., Karlovy Vary 2015, dostupné na: <https://www.Instand.cz>.

(Abstract)

The thesis is dedicated to the selected support measures in distortion of an adult's abilities to act legally, namely the institutes' preliminary statement to assist in decision-making and representation of members of the household. Recodification legislation on the rights of people with disabilities, which occurred in the context of the adoption of the new Civil Code, Law no. 89/2012 Coll., Was mainly driven by changing perceptions of people with disabilities from the perspective of international law, since ratifying the UN Convention on rights of persons with disabilities in r. 2009 (no. 10/2010 Coll. International Treaties), the Czech Republic committed to the gradual achievement of its objectives and purpose.

This institutes are the in the Czech civil law completely new, without any continuity, which are based on the principle of preference "supported decision-making" front running "substitute decision-making", which is typical during the incapacitation of man, and that was exclusive for the effectiveness of the Civil Code of the 1964th Adjusting Institute "Restrictions incapacitation" which is also included in the same section of the Act, such support measures in this thesis is mentioned only in passing.

The author points out that the selection of specific support measures in no way represents the refusal to institute legal capacity constraints. The thesis is divided into seven chapters. The first chapter focuses on the regulation of selected support measures under Czech law and its sources in constitutional, international and national level. It also maps the context of the current Czech legislation, including excursion into the history of Czech civil law. It also discusses the process of re-codification of Czech private law. The second chapter deals with the analysis institute preliminary statement of its purpose, content, forms and conditions. The third chapter focuses on help in deciding the content of a contract, a proponent of a person, his rights and obligations and the possibility of appeal. The fourth chapter of the thesis deals with analysis of legal regulation of representation by a household member, the content of the conditions, the person representative, its responsibilities and privileges and the disappearance of representation. The fifth chapter deals with various kinds of legal proceedings and selected support measures. In the sixth chapter are solved problems with selected

support measures in the Czech legal environment. The chapter deals with the completeness of the legislation in the Czech Republic and usability of these institutes in various areas of social life. Furthermore chapter includes suggestions Author "de lege ferenda". The last seventh chapter deals with legislation of selected support measures in foreign jurisdictions, namely Austrian legislation modifying the Canadian province of Quebec and modify the German.

The aim of the thesis is with the help of an analysis of existing legislation selected institutes support measures to determine whether their individual forms meet the requirements of Art. 12 of the UN Convention, what is their real usefulness in practice and whether the treatment is sufficient to allow people face in relation to various obstacles to their disabilities in all areas of life.

The conclusion then follows that although the new legislation thoroughly positive step, not all provisions of the Civil Code provide practical objective pursued by the treatment, which is due to their problematic wording. Another problem is inadequately implemented social change in the rules of administrative law, an area with which the man in your life will surely meet. Because we can not under the current legal state perceive the representatives of the members of the household as a representative of a party, therefore, according to the wording of the relevant regulations is necessary for people with disabilities or mental appoint a guardian. However, this approach goes against Article 12 of the Convention, Which holds states to refrain from discriminatory approaches to removing the legal capacity to address so-called. Replacement decision support system replaced them with full recognition of their equality before the law. It can also conclude that some parts of the legal system of the Czech Republic did not respond to a new approach to protect the rights of persons with disabilities at all. For example, in the area of criminal law was not incorporated Even the terminology change in eligibility legal acts, anal Cancellation Institute Aunt full incapacitation.

The thesis is elaborated on the legal status effective in the Czech Republic for the month of December 2016.

